

TRADICIJSKA DUHOVNA KULTURNA BAŠTINA U ZAGORI

Čavka, Ana

Master's thesis / Diplomski rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Split / Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:172:479994>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-12**

Repository / Repozitorij:

[Repository of Faculty of humanities and social sciences](#)

UNIVERSITY OF SPLIT

**SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET**

DIPLOMSKI RAD

TRADICIJSKA DUHOVNA KULTURNA BAŠTINA U ZAGORI

ANA ČAVKA

SPLIT, 2020.

Odsjek za Hrvatski jezik i književnost
Hrvatski jezik i književnost
Hrvatska tradicijska kultura u europskom kontekstu

TRADICIJSKA DUHOVNA KULTURNA BAŠTINA U ZAGORI

Studentica: Ana Čavka

Mentor: prof. dr. sc. Marko Dragić

Split, 2020. godine

Sadržaj

1. Uvod	5
2. Običaji tijekom godine	6
2.1. Advent	6
2.1.1. Sveti Nikola, život i legende	7
2.1.1.1. Običaji vezani za blagdan	8
2.1.2. Mladenci	9
2.1.3. Bezgrješno začeće Blažene Djevice Marije	10
2.1.4. Materice	11
2.1.5. Sveta Lucija	12
2.1.5.1. Život, legende i proricanja	12
2.1.5.2. Sijanje pšenice	13
2.1.5.3. Običaj darivanja i molitve	13
2.1.6. Očiči	14
2.1.7. Badnjak	15
2.1.7.1. Badnje jutro i dan	15
2.1.7.2. Badnja noć	15
2.1.7.3. Drvo badnjak	16
2.2. Božić	18
2.3. Sveti Stjepan	20
2.4. Sveti Ivan apostol	21
2.5. Nevina dječica	22
2.6. Silvestrovo	23
2.6.1. Vjerski običaji i obredi	23
2.7. Nova godina	24
2.8. Sveta tri kralja	25
2.9. Poklade	26
2.10. Korizma	27
2.11. Veliki tjedan	29
2.11.1. Cvjetnica	30
2.11.2. Veliki četvrtak	32
2.11.3. Veliki petak	33
2.11.4. Velika subota	34
2.12. Uskrs	35
2.13. Sveti Juraj	37
2.13.1. Život i mučeništvo	37
2.13.2. Legende	38

2.13.3.	Kićenje zelenilom i cvijećem.....	38
2.13.4.	Blagoslovi, procesije, hodočašća i slavlja	39
2.14.	Sveti Marko.....	40
2.14.1.	Život.....	40
2.14.2.	Mučeništvo	40
2.14.3.	Višestruki zaštitnik.....	41
2.14.4.	Procesije, blagoslov polja.....	41
2.14.5.	Pučke divinacije i izreke	41
2.15.	Duhovi.....	42
2.16.	Spasovo	43
2.17.	Tijelovo	44
2.18.	Sveti Antun Padovanski	45
2.18.1.	Život.....	45
2.18.2.	Višestruki zaštitnik.....	46
2.18.3.	Post, devetnica, zavjeti, krjesovi	46
2.18.4.	Hodočašća, procesije, slavlja, običaji, molitve	47
2.19.	Sveti Ivan Krstitelj	48
2.20.	Sveta Ana.....	50
2.21.	Velika Gospa.....	51
2.21.1.	Čudotvorna slika Gospe Sinjske	51
2.22.	Sveti Mihovil	52
2.23.	Svi sveti, Dušni dan	53
3.	Nekadašnji život	55
4.	Mitski svijet Zagore	56
4.1.	Vile.....	56
4.2.	Vilinski svijet u Zagori.....	56
4.3.	Praznovjerja.....	58
	Rječnik.....	59
5.	Zaključak	60
	Vlastiti zapisi, popis kazivača:	61
	Literatura	62
	Mrežni izvori:	66
	Sažetak.....	67
	Abstract.....	68

1. Uvod

Životne priče, tradicija i običaji nekadašnjih vremena i dalje žive zahvaljujući usmenim predajama. S obzirom na to da se veliki dio tradicije nije sačuvao, predaje prenošene s koljena na koljeno jedini su podsjetnik na minula vremena. Bogata usmena književnost, *stoljećima i milenijumima pamćena, pripovijedana, bila u izvedbi, brušena i prenošena hrvatskim jezikom, ima najveće zasluge za očuvanje hrvatskoga nacionalnog i vjerskog identiteta.*¹

Usmene predaje svjedoče o nekadašnjem načinu života, najstarija su vrsta književnosti te ih treba njegovati.² Ovaj je rad doprinos usmenoj književnosti i očuvanju običaja Dalmatinske zagore, zemlje koja je, unatoč bogatoj povijesti i baštini, zbog nedovoljnog istraživanja često sinonim siromaštva.³

*Izmedj Kozjaka, Malačke, Vilnje, Boraje i Trtara i Moseća leži lomno Zagorje, dalmatinska prava terra incognita, polje ljuto pusta krša, isprepletено povorkam vrletnih humaca i strana, rastavljenih sloborodnim dolinam; jer goli je svukud kamen i kud se ore i kud se pase. Iz ove okolice napučene sgoljnim težacima, iz Bosne ovdje pribjegavšim pri svršetku XVII. vieka, iskrojani biše gorski kotari Obćine Trogirske, Šibeničke i Dorniške, a od onoga što im se ujmi biše skrpljene obćine Bristivice i Lećevica.*⁴

Osim što se bavi običajima, ovaj rad govori i o nekadašnjem životu i navikama stanovnika, njihovim religijskim obredima i štovanjima svetaca, ali i o mitološkim predajama kojima Zagora obiluje. Navedene su običaje svojim sjećanjima i uspomenama dodatno obogatili kazivači iz različitih mjesta Zagore, doprinoseći tako očuvanju prošlosti.

¹Dragić, Marko (2008). *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*, Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, str. 13.

²Ibid, str. 11.

³Preuzeto s: <https://narodni.net/> (27. lipnja 2020.)

⁴Ivanković, Ante (2007). *Prezimana općine Lećevica*. Split: Majumi, str. 5.

2. Običaji tijekom godine

2.1. Advent

Advent, riječ latinskog podrijetla čije je značenje dolazak, početak, predstavlja pripremu i radosno iščekivanje Isusova dolaska, a slavi se još od 4. stoljeća.⁵ Sačinjavaju ga četiri nedjelje koje prethode Božiću, kao simbol četiriju tisućljeća od stvaranja svijeta do dolaska Isusa Krista. Prva je nedjelja došašća ona koja je najbliža svetkovini sv. Andrije, nakon koje od ponedjeljka počinju svete mise zornice kojima se odaje počast Majci Mariji. Zora ujedno predstavlja i simbol Kristova dolaska.⁶

Dragić navodi da je advent *vrijeme posta, molitve i svekolike priprave za doček Božića. U adventu se nisu smjele održavati svadbe i veselja, nije se pjevalo ni igralo, niti se gizdalo*⁷. *Iznimka je bio blagdan Bezgrješnog začeca Blažene Djevice Marije (8. prosinca)*.⁸

Jedan je od simbola adventa i adventski vijenac. Ispletan najčešće od zimzelenog lišća ili grančica, bez početka i kraja, vijenac je simbol vječnog Boga. Svake se adventske nedjelje u obiteljskim kućama i crkvama pali po jedna adventska svijeća. Četiri svijeće adventskog vijenca simbol su četiriju adventskih nedjelja, četiriju godišnjih doba, odnosno stvaranja, utjelovljenja, otkupljenja i završetka, dok sam vijenac poziva vjernike na molitvu.⁹

⁵Dragić, Marko (2008). *Advent u liturgiji i narodnoj kulturi Hrvata*, Crkva u svijetu, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, br. 3, Split, str. 415.

⁶Badurina, Anđelko (1990). *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*. Kršćanska sadašnjost, Zagreb, str. 593.

⁷Gizdati se – dotjerivati se (o oblačenju, posebno u nošnji), kititi se, ukrašavati se (preuzeto s: <http://hjp.znanje.hr/>).

⁸Dragić, Marko (2008). *Advent u liturgiji i narodnoj kulturi Hrvata*, Crkva u svijetu, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, br. 3, Split, str. 416.

⁹Dragić, Marko (2010). *Svijeća u kulturnoj baštini Hrvata*, Crkva u svijetu, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, 4, Split, str. 468.

2.1.1. Sveti Nikola, život i legende

Sveti Nikola, čiji se blagdan slavi 6. prosinca, prikazuje se kao osoba koja ima odgojni utjecaj na djecu te ih daruje.¹⁰ Prema legendi, u 4. je stoljeću bio biskup antičkog grada Myre. Osim što je poznat po darivanju djece, sveti je Nikola zaštitnik pomoraca, mlinara, putnika i ljekarnika.¹¹

Sveti Nikola je, prema pretpostavkama, rođen u 3. stoljeću u Maloj Aziji, kao jedino dijete bogate kršćanske obitelji. Njegov stric bio je nadbiskup u Myri, današnjem turskom gradu Demreu.¹² Nakon što je još kao dijete ostao bez roditelja, Nikola je svoj imetak razdijelio siromašnima. Poslije smrti stričeva nasljednika izabran je za biskupa u Myri.¹³ U istom je gradu, koji je do današnjih dana sačuvao svečev sarkofag, sveti Nikola i pokopan, ali mu je 1087. godine zbog turskih ratovanja tijelo preneseno u Bari.¹⁴

Sačuvano je nekoliko predaja i legendi koje govore o životu ovog sveca. Prema jednoj od njih, sveti Nikola pomogao je osiromašenom gradskom plemiću nabavivši miraz njegovim trima kćerima. Naime, tri je večeri zaredom u plemićevu kuću ubacivao vrećicu punu zlatnika. Upravo je ta predaja temelj današnje tradicije darivanja djece povodom spomendana ovog sveca. Prema drugoj je legendi *sv. Nikola krenuo u Svetu zemlju, ali je nastala strašna oluja te brod zamalo nije potonuo. Sv. Nikola je zaprijetio valovima i oni su se smirili. Tako je (...) postao zaštitnikom mornara i putnika.*¹⁵

Jakob od Voragine navodi predaju o dvojici plemića koji su nakon molitve upućene svetom Nikoli dobili sina, ali i legendu o svetom ulju koje je kod pokapanja poteklo iz svečeva tijela.¹⁶

¹⁰Braica, Silvio (2004). *Božićni običaji*. EthnologicaDalmatica, Split, str. 9.

¹¹Ibid.

¹²Dragić, Marko (2014). *Sveti Nikola – biskup u hagiografskoj baštini Hrvata*, EthnologicaDalmatica, Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, str. 6-7.

¹³Badurina, Anđelko (1990). *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*. Kršćanska sadašnjost, Zagreb, str. 426.

¹⁴Dragić, Marko (2014). *Sveti Nikola – biskup u hagiografskoj baštini Hrvata*, EthnologicaDalmatica, Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, str. 7.

¹⁵Ibid.

¹⁶Dragić, Marko (2014). *Sveti Nikola – biskup u hagiografskoj baštini Hrvata*, EthnologicaDalmatica, Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, str. 10.

2.1.1.1. Običaji vezani za blagdan

Djeca bi se posebno veselila darovima Svetog Nikole, a zločesta djeca bi umjesto darova dobila šibu. Trebali su očistiti čizmice kako bi bile spremne, pa bi ujutro ustali i pogledali što im je to Sveti Nikola poklonio.¹⁷

Opisujući nikolinjske običaje, Braica kaže:

(...) obučen je u crveni plašt, biskupski ornat, nosi mitru, ima sijedu bradu. Darove najčešće sprema u pripremljene dječje čarape ili cipele. Inače se taj svetac štuje u svim primorskim krajevima kao zaštitnik pomoraca. Često je pratilac Svetom Nikoli zli lik Krampus, odnosno vrug koji zveckala lancima. On se prikazuje kao zli lik i odnosi zločestu djecu sa sobom ili ih također daruje, ali šibom. Suprotnost je Nikoli: dok Nikola daruje dobru djecu, Krampus odnosi lošu.¹⁸

Ovog se sveca u Unešiću štuje kao zaštitnika djece, pomoraca i putnika. Večer prije blagdana djeca bi pažljivo očistila svoje čizmice te ih ostavila pokraj prozora. Dobra bi djeca na dar dobila voće ili bademe, a ona neposlušna – šibu.¹⁹

¹⁷Zapisano 2015. godine u Kaštel Starom. Kazala Marija Čavka (djev. Bašić) rođena 1957. u Lećeveci.

¹⁸Braica, Silvio (2004). *Božićni običaji*. EthnologicaDalmatica, Split, str. 9.

¹⁹Dragić, Marko (2014). *Sveti Nikola – biskup u hagiografskoj baštini Hrvata*, EthnologicaDalmatica, Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, str. 11.

2.1.2. Mladenci

Treća je nedjelja prije Božića u narodu poznata kao *Ditići, Djetići, Ditinci* ili *Mladenci*. To je dan kada su u prvom planu djeca. Roditelji ih otkupljuju darovima, objašnjavajući im pritom važne životne vrijednosti kao što su posluš, poštivanje odraslih i dobrota čovjeka. Taj običaj predstavlja tipičan oblik kolektivnog odgoja djece koji je imao svoj učinak.²⁰

Tog dana muškarci i žene prijete djeci, pa im djeca moraju nešto pokloniti. Potrebno je razlikovati ovaj blagdan od blagdana Nevine dječice koji se obilježava treći dan Božića (28. prosinca).²¹

*Mladenci je naziv za blagdan u kojem su djeca trebala darivati svoje ukućane i bližnje.*²²

²⁰Preuzeto s: <http://www.zupa-sveti-nikola.hr/> (23. svibnja 2020.)

²¹Dragić, Marko (2008). *Advent u liturgiji i narodnoj kulturi Hrvata*, Crkva u svijetu, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, br. 3, Split, str. 430.

²²Zapisano 2015. godine u Kaštel Starom. Kazala Marija Čavka (djev. Bašić) rođena 1957. u Lećeveci.

2.1.3. Bezgrješno začće Blažene Djevice Marije

Još od početaka katoličke vjere Djevica Marija imala je počasno mjesto među vjernicima, ali i u liturgiji. Bezgrješnim začćem odaje se počast Bogorodici koja se potpuno predala Bogu, prihvativši odgovornost rađanja Spasitelja.²³

Blagdan Bezgrješnog začća Blažene Djevice Marije, koji se slavi 8. prosinca, utemeljio je 1476. godine papa Siksto IV. Bezgrješno začće potrebno je razlikovati od samog čina začća Isusa Krista jer se radi o dvjema različitim pojavama.²⁴

Ime ovog blagdana objašnjava kršćanski nauk prema kojem je Blažena Djevica Marija bila lišena istočnog grijeha jer ju je Bog odabrao da bude Isusova majka.²⁵ Naime, Bog je Mariji podario milost sačuvanosti od istočnog grijeha još od početka njezina postojanja.²⁶ Cijeli je njezin život bio u potpunosti bezgrješan te prepun Božjih milosti.²⁷

*Prema tome, blagdanom Bezgrješnog Začća Blažene Djevice Marije slavimo Božju milost i Njegovu Mudrost kojom je odlučio Kristovu i našu Majku očuvati od svake ljage istočnog grijeha te je tako učinio dostojnom Majkom samog Boga.*²⁸

Bogorodica uz malenog Isusa ima glavnu ulogu u otajstvu Božića, pa joj zbog toga pučka pobožnost posvećuje veliku pažnju u razdoblju došašća, što se osobito vidi u zornicama, ranim jutarnjim misama.²⁹

²³Preuzeto s: <https://www.vjerajdela.com/> (23. svibnja 2020.)

²⁴Preuzeto s: <https://www.bitno.net/> (23. svibnja 2020.)

²⁵Ibid.

²⁶Dragić, Marko (2008). *Advent u liturgiji i narodnoj kulturi Hrvata*, Crkva u svijetu, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, br. 3, Split, str. 422.

²⁷Preuzeto s: <https://www.bitno.net/> (23. svibnja 2020.)

²⁸Preuzeto s: <https://www.vjerajdela.com/> (23. svibnja 2020.)

²⁹Dragić, Marko (2008). *Advent u liturgiji i narodnoj kulturi Hrvata*, Crkva u svijetu, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, br. 3, Split, str. 422.

2.1.4. Materice

Milićević navodi da se Materice, običaj poznat u cijeloj Dalmaciji, održavaju i u Sinjskoj krajini prve i druge nedjelje prije Božića:

Na Materice ujutro djeca pripreme konop, ali mogu i bez njega prijetiti majci da će je objesiti ako se ne iskupi. Majka im daje slatkiše i voće. Ako je djevojka zaručena, mladić dolazi njenoj majci na Materice i traži otkup. Otkupiti se može jednim orahom ili jednom cigaretom. Toga dana mladić dolazi sa svojim prijateljima zaručnici na silo³⁰. Donosi joj rakije, a ona njega obilnije daruje (košulja, čarape i sl.).³¹

Dragić, pak, tvrdi da se *Materice*, *Majčice* ili *Majke nebeske* obilježavaju druge nedjelje prije Božića. Naziv materice, majčice umanjenica je množinskog oblika riječi mater, majka. Na taj dan muškarci ucjenjuju djevojke i žene te traže otkup, a majke darivaju djecu. „U Dugobabama kod Splita djeca bi, šaleći se, pripremila konop i prijetila majci da će je objesiti ako se ne iskupi.“³²

Blagdan Materice slavio se prije Božića i za taj se dan bližnje darivalo nekim prigodnim darovima, najčešće nečim iz kuće (nekim ukrasom ili ručnim radom), počastilo bi ih se domaćom hranom i pićem i sl. U Lećevici bi se za blagdan Materica pjevala i prigodna pjesma:

Dobro večer gazdarice

Čestitamo Materice

Mi smo došli preko mora

Da nam dadeš jedan ora'³³

³⁰Odlazak djevojci radi udvaranja.

³¹Milićević, Josip (1967). *Narodni običaji i vjerovanja u Sinjskoj krajini*. U: *Narodna umjetnost: hrvatski časopis za etnologiju i folkloristiku*, vol. 5. i 6., br. 1., str. 490.

³²Dragić, Marko (2008). *Advent u liturgiji i narodnoj kulturi Hrvata*, Crkva u svijetu, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, br. 3, Split, str. 430.

³³Zapisano 2015. godine u Kaštel Starom. Kazala Marija Čavka (djev. Bašić) rođena 1957. u Lećevici.

2.1.5. Sveta Lucija

Dan sv. Lucije svojim običajima, značenjima i simbolikom označava pravu pripadnost božićnome krugu običaja, počevši od sijanja pšenice, vjerovanja, gatanja. (...) Taj je slojevit dan, uz sv. Nikolu, omiljeni svetac djece i najljepši uvod u božićne blagdane.³⁴

2.1.5.1. Život, legende i proricanja

Kako navodi Badurina, sveta Lucija potječe iz Sirakuze na Siciliji, a živjela je u 3. stoljeću. Prema legendi, majka joj je болоvala od neizlječive bolesti, pa ju je Lucija nagovorila da pođe na grob sv. Agate. Badurina nadalje kaže da se ondje Luciji ukazala sv. Agata rekavši joj da će joj majka ozdraviti, a da će ona podnijeti teške muke. Lucija je sve imanje razdijelila siromasima, što je rasrdilo mladića za kojega je bila zaručena, pa on prijavi vlastima da je prigrlila kršćanstvo. Kako je bila ustrajna u vjeri, vojnicima je naređeno da je odvedu.³⁵

Opisujući njezino mučenje, Badurina kaže da sv. Luciju nisu mogli pomaknuti s mjesta iako je bila svezana užetima i upregnuta u jaram volova.

Tada je upravitelj naredio da je spale, ali je vatra nije ni dotaknula. Na koncu je jedan od vojnika izboo bodežom u vrat i ona je umrla. Prema legendi, jedan je od Lucijinih prosaca bio zanesen ljepotom njezinih očiju te se nikako nije mogao smiriti. Bojeći se da njezine oči ne bi mladića navele na zlo, Lucija ih je sama sebi iskopala i poslala mladiću. Zadivljen Lucijinom vjerom i mladić je postao kršćaninom.³⁶

O svetoj Luciji Braica navodi da je:

(...) poznata (...) u cijeloj Europi. U ikonografiji se prikazuje s očima na pladnju i nožem u ruci. Povezana je s pretkršćanskim kultom Berte, Perchte ili Holde, ženskog božanstva smrti. Još jedna poveznica je s tzv. Lutzelfrau, koja daruje djecu, ali ih i plaši i jede. To je vjerovanje prema kojemu uoči Lucijina dana Crna Luce obilazi kuće, plaši ljude i donosi darove. Dan Svete Lucije poznat je i kao značajno predbožićno proricanje, osobito o budućim muževima. Dvanaest dana od Svete Lucije do Božića poznato je kao lucijanski dani, brojenice, brojanice, kada se proriče vrijeme za slijedeću godinu.³⁷

³⁴Alujević, Maja (2006). *O blagdanu svete Lucije*, EthnologicaDalmatica, Etnografski muzej Split, 2006., str. 107.

³⁵Badurina, Anđelko (1990). *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*. Kršćanska sadašnjost, Zagreb, str. 386.

³⁶Ibid.

³⁷Braica, Silvio (2004). *Božićni običaji*. EthnologicaDalmatica, Split, str. 10.

2.1.5.2. Sijanje pšenice

Braica navodi da je blagdan svete Lucije prema tradiciji posljednji dan za sijanje božićne pšenice.³⁸ Kako navodi Alujević, pšenica se može posaditi i na blagdan sv. Barbare (4. prosinca), sv. Nikole (6. prosinca) ili na blagdan Bezgrješnog Začeca Blažene Djevice Marije (8. prosinca). A ako se ne posadi dotad, sadi se na dan svete Lucije.³⁹

Sam je čin sijanja pšenice u biti ritualan, preuzet iz poganskog doba. Prije nego što je gregorijanski kalendar doživio reformu, blagdan svete Lucije slavio se u vremenu zimskog solsticija. Preklapao se s kultom Berte (koja simbolizira sjaj) i Holde (koja je simbol plodnosti). Zbog tih se razloga održalo vjerovanje prema kojem pšenica pokazuje hoće li iduća godina biti plodna.⁴⁰

U Utorima takvih običaja nije bilo: *Nije se sijala šenica prije o svetoj Luci, samo bi se svića stavila u žito i zapalila.*⁴¹

2.1.5.3. Običaj darivanja i molitve

U Dalmaciji bi djeca noć prije blagdana svete Lucije pod jastuk stavila čarape, vjerujući da će sveta Luce u njima ostaviti poklon.⁴² U Sinjskom je kraju darivanje djece na svetu Luciju bilo uobičajeno. U Zelovu su roditelji djeci ujutro ostavljali darove i govorili im da ih je donijela sveta Lucija.⁴³

Svetoj Luciji mole se svi oni koji imaju problema s bolestima očiju jer je zaštitnica vida. S obzirom na to da se na blagdan ove svetice ne bi smjelo naprezati oči, žene tada ne šivaju.⁴⁴

³⁸Ibid.

³⁹Alujević, Maja (2006). *O blagdanu svete Lucije*, EthnologicaDalmatica, Etnografski muzej Split, 2006., str. 108.

⁴⁰Ibid.

⁴¹Zapisano 2020. u Utorima Gornjim. Kazala Jela Milić (djev. Čavka) rođena 1946. u Divojevićima.

⁴²Alujević, Maja (2006). *O blagdanu svete Lucije*, EthnologicaDalmatica, Etnografski muzej Split, 2006., str. 112.

⁴³Milićević, Josip (1967). *Narodni običaji i vjerovanja u Sinjskoj krajini*. U: Narodna umjetnost: hrvatski časopis za etnologiju i folkloristiku, vol. 5. i 6., br. 1., str. 490.

⁴⁴Alujević, Maja (2006). *O blagdanu svete Lucije*, EthnologicaDalmatica, Etnografski muzej Split, 2006., 111-112.

2.1.6. Očiči

Dragić navodi da se *Očiči*, *Oci* ili *Oci nebeski* obilježavaju tjedan prije Božića. Naziv *očiči* umanjena je množine riječi otac. Na blagdan *Očiča*, djeca, djevojke i žene traže od muškaraca da se otkupe. Ujutro urane da uhvate oca u postelji te ga zavežu kako bi se morao otkupiti (darovati ih).⁴⁵

*Prije Božića slavio se blagdan Očiči za kojega su se očevi trebali iskupiti, trebali su nešto darovati svojoj obitelji i bližnjima.*⁴⁶

Na blagdan *Očiča*, kako navodi Milićević, djeca u Sinjskoj krajini prijete da će objesiti oca, te se on otkupljuje slatkišima i voćem. Objašnjava pritom i običaje zaručnika povodom blagdana:

*Toga dana djevojka traži otkup od zaručnikova oca. Naveče mladić dolazi na prelo kući zaručnice i ovaj put on nju obilnije daruje odjevnim predmetima i slatkišima. Time se završavaju sijela i do Nove godine više se ne održavaju.*⁴⁷

⁴⁵Dragić, Marko (2008). *Advent u liturgiji i narodnoj kulturi Hrvata*, Crkva u svijetu, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, br. 3, Split, str. 434.

⁴⁶Zapisano 2015. godine u Kaštel Starom. Kazala Marija Čavka (djev. Bašić) rođena 1957. u Lećevici.

⁴⁷Milićević, Josip (1967). *Narodni običaji i vjerovanja u Sinjskoj krajini*. U: *Narodna umjetnost: hrvatski časopis za etnologiju i folkloristiku*, vol. 5. i 6., br. 1., 490-491.

2.1.7. Badnjak

Badnjak, dan koji prethodi Božiću i folklorno najbogatiji dan, po svojim se karakteristikama dijeli na *Badnje jutro i dan* te na *Badnju noć*.⁴⁸

2.1.7.1. Badnje jutro i dan

Drvo badnjak, priprema hrane za nadolazeći blagdan, božićna svijeća, kićenje zelenilom, koledanje, kao i blagoslivljanje svetom vodom neki su od glavnih obilježja Badnjeg jutra i dana. Bitno su obilježje i djeca kojima je ovo važan dan, s obzirom na to da predstavljaju prve navjestitelje Kristova rođenja.⁴⁹

Badnji je dan vrhunac pripremanja jela za Božić. Na taj se dan tradicionalno posti te se, prema običaju, pripremaju peciva i kruhovi koji se potom ukrašavaju. U Niskome, selu u Zagori, na Badnji bi se dan pripremala pogača *srića* te uštipci.⁵⁰ Tradicionalno je i škropljenje blagoslovljenom vodom radi zaštite od zla. U Radošiću, naselju u sastavu grada Sinja, glava kuće blagoslovljenom bi vodom poškopio kuću, okolicu, štalu i blago.⁵¹

2.1.7.2. Badnja noć

Badnja noć, najposebnija noć u godini, specifična je po drvu badnjaku, slami, svijećama, molitvi, božićnom drvцу i jasicama te misi polnoćki. Prema tradiciji, nakon što bi se drvo badnjak unijelo u kuću, slijedilo je unošenje slame koja je simbol Isusova rođenja u štalici. Vjerovalo se da slama donosi sreću i zdravlje.⁵²

Bitno su obilježje Badnje večeri i svijeće, simbol Kristova uskrsnuća. U hrvatskoj tradiciji svijeće služe i odavanju počasti preminulima, simbolizirajući pritom *pobjedu svjetla nad tamom, dobra nad zlim*.⁵³

⁴⁸Dragić, Marko (2014). *Badnje jutro i dan u kršćanskoj tradicijskoj kulturi*, Croaticaet Slavica Iadertina, 10 (2), Odjel za kroatistiku i slavistiku Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2014., str. 399.

⁴⁹Ibid, 399-400.

⁵⁰Ibid, 408-427.

⁵¹Ibid, 429-430.

⁵²Dragić, Marko (2010). *Badnja noć u folkloristici Hrvata*, Croaticaet Slavica Iadertina 6, Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 229-236.

⁵³Ibid, 238-243.

Božićna svijeća palila bi se svih božićnih dana za vrijeme blagovanja jela, nakon čega bi se molilo za žive, za pokojnike, za plodnu godinu.⁵⁴ Obiteljske molitve za Badnju su noć trajale dulje.⁵⁵

2.1.7.3. Drvo badnjak

Drvo badnjak u prvom je planu „od badnjega jutra doodlasca na polnoću”.⁵⁶ U Imotskom bi se nekoć na ognjište stavilo veće drvo kako bi vatra gorjela tijekom cijele noći. Od žara koji bi ostao, na božićno bi se jutro palila vatra, a za ručak i svijeća. U prošlosti je postojao i običaj škropljenja badnjaka vinom da bi iduća godina bila plodnija.⁵⁷

*Za Badnjak bi u Lećeveci bio običaj kuhati bakalar koji bi se kasnije poslužio za večeru. Također, običaj je bio i naložiti badnjak, pa bi dva muška člana donosila drva. Molilo bi se, poškropili bi se badnjaci te članovi obitelji. Na polnoću bi se išlo pješke. Većinom su se za Badnjak pekli ušticipi. Nakon mise, čestitao bi se Božić susjedima i rodbini, kuhale bi se sarme ili bi se peklo meso.*⁵⁸

*Za Badnju večer, običaji su bili da dolaze susjedi jedni u drugih i kažu: „Dobro vam došla Badnja večer!” Oni bi odgovorili: „I s tobom zajedno!” Pilo bi se vino iz bukare, pekli bi se domaći ušticipi i kolači. Malo bi se sjedilo u kući pa bi se išlo ispred crkve gdje bi se palili badnjaci. Ljudi bi se skupili oko badnjaka (vatre) do početka mise. Badnjaci bi se palili i na kominima.*⁵⁹

*Jedan bi čovik unosija badnjak i kad bi on uša, mi bi se ostali prikrstili. Kad se sve namisti, moli se krunica. Navečer bi se iz jedne bukare pilo vino. Bija je običaj da se uvek iza večere popije po čaše vina.*⁶⁰

Nakon sječe, u Imotskom bi se badnjaci unijeli u kuću uz tradicionalni pozdrav:

– *Faljen Isus!*

⁵⁴Dragić, Marko (2010). *Svijeća u kulturnoj baštini Hrvata*, Crkva u svijetu, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, 4, Split, str. 471.

⁵⁵Dragić, Marko (2010). *Badnja noć u folkloristici Hrvata*, Croaticaet Slavica Iadertina 6, Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, str. 243.

⁵⁶Dragić, Marko (2008). *Drvo badnjak u kršćanskoj tradicijskoj kulturi*, Crkva u svijetu, 43 (1), Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, str. 69.

⁵⁷Preuzeto s: <https://narodni.net/> (19.5.2020.)

⁵⁸Zapisano 2015. godine u Lećeveci. Kazao Ivan Bašić rođen 1953. u Lećeveci.

⁵⁹Zapisano 2015. godine u Kaštel Starom. Kazala Marija Čavka (djev. Bašić) rođena 1957. u Lećeveci.

⁶⁰Zapisano 2020. godine u Splitu. Kazala Anđelija Elez (djev. Rađa) rođena 1937. u Ogorju Donjem.

- *Vazda Isus i Marija!*
- *Dobro vam došao Badnji dan i porođenje Isusovo!*
- *I s tobom zajedno!*⁶¹

⁶¹Čapo Žmegač, Jasna (1998). *Etnografija: svagdan i blagdan hrvatskoga puka*, Matica hrvatska, Zagreb, str. 192.

2.2. Božić

Božić, najsvetčaniji obiteljski blagdan koji „i najhladnijoj noći daje čarobnu toplinu i draž”, slavi se 25. prosinca.⁶² Spomendan je to rođenja Isusa Krista koji je svojim utjelovljenjem svemu postao jednak nama, samo ne u grijehu.⁶³

Svetkovina Kristova rođenja u narodu je poznata i kao „početak nove godine”. Božićna pšenica i kruh, božićno drvce te grančice zelenila kojima su se ukrašavale kuće i štale simbol su želje za prosperitetom u godini koja slijedi. „Blagdanskim raspoloženjem i prigodnim pjesmama izražava se radost što se po Isusovu rođenju očitovala dobrota Boga, našeg Spasitelja, i njegova ljubav prema ljudima.”⁶⁴

*U Zagori je za blagdan Božića bio običaj da se kaže: „Na dobro vam došlo porođenje Isusovo!” Tradicionalno je bilo i koledavanje – djeca i mladi išli bi od vrata do vrata pjevajući božićne pjesme.*⁶⁵

Slavljenje Božića, odnosno rođenja Isusa Krista, počinje na Badnju večer tj. unošenjem badnjaka u kuću. Na Božić ujutro, prije ručka, ukućani bi se u znak pomirbe međusobno izljubili i čestitali Božić, a potom bi izmolili krunicu. Za vrijeme ručka bila bi upaljena svijeća voštanica. Slavljenje Božića produžavalo bi se na Stipandan i Ivandan. Najveći neizgoreni dio badnjaka ostavljao bi se i palio ponovno na Mali Božić koji se slavio sedam dana kasnije ili na blagdan novog ljeta (Nova godina). Pjevalo bi se:

Božić je bijeli došao

Kroz naša srca prošao

Vesele se ljudi veliki i mali

*Skromnost je u nama, što nam fali*⁶⁶

*U Utorima bi se za Božić palija badnjak, to je bija običaj. Sviće bi se kitile bršljanom i stavile bi se u posudu punu kukuruza. Starije bi žene ispekle kruv i sviću bi onda stavile na kruv. Išlo bi se na misu, a mlade cure bi nosile one starinske šudare šta se vezu.*⁶⁷

⁶²Preuzeto s: <https://narodni.net/> (2. lipnja 2020.)

⁶³Preuzeto s: <https://www.vjeraidjela.com/> (2. lipnja 2020.)

⁶⁴Dragić, Marko (2007). *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*. Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, str. 142.

⁶⁵Zapisano 2015. godine u Kaštel Starom. Kazala Marija Čavka (djev. Bašić) rođena 1957. u Lećevici.

⁶⁶Ibid.

Za Božić bi se napravija kiseli kupus i meso i ispeklo bi se 8 kruvova da imamo za cilu sedmicu. Metne se na kredencu da stoji i onda se riže. Skupimo se svi, prikrstimo se i molimo Boga. Molilo bi se samo prije nego šta bi išli ist. Kad bi izmolili krunicu, uzeli bi ist. Pet komada svića bi se upalilo svaki Božić. Glavni član obitelji bi umočija komadić kruva u vino, ugasija bi sviću i reka 'Fala ti Bože'. I onda bi on triba pojist taj kruv i popit vino. Skinilo bi se zvono s ovaca i nosilo na blagoslov. Na bor bi se stavljale sviće, a doli mahovina i blago u jaslice. Stavljali bi šarene ukrase, nisu bile dvi boje ka danas.⁶⁸

⁶⁷Zapisano 2020. godine u Utorima Gornjim. Kazala Jela Milić (djev. Čavka) rođena 1946. godine u Divojevićima.

⁶⁸Zapisano 2020. godine u Splitu. Kazala Anđelija Elez (djev. Rađa) rođena 1937. u Ogorju Donjem.

2.3. Sveti Stjepan

Dana 26. prosinca blagdan je svetog Stjepana, prvog mučenika i jednog od sedmorice đakona prve Crkve.⁶⁹ Latinsko ime *Stephanus* susreće se već u pretkršćanskom razdoblju, a značenje mu je 'kruna'.⁷⁰

Iako o životu svetog Stjepana nema mnogo podataka, temeljem zapisa u Lukinim Djelima apostolskim mogu se uočiti dijelovi koji svjedoče o njegovoj veličini i predanosti kršćanskoj vjeri zbog koje je podnio mučeničku smrt. Djela apostolska, govoreći o svetom Stjepanu, kažu da je bio *pun vjere i Duha Svetoga*, čineći brojna *čudesna i znamenja u narodu*, što je neke ljude i razljutilo, nakon čega su ga lažno optužili. Na upit velikog svećenika o tome jesu li njegovi tužitelji u pravu, sveti Stjepan održao je veličanstven govor upućen upravo njima.⁷¹

Unatoč znamenitom govoru kojim je dokazao svoju nevinost, osuđen je na smrt kamenovanjem. Zbog kamena kao sredstva mučenja danas se svetog Stjepana štuje kao zaštitnika od kamenca, ali i od glavobolja, s obzirom na činjenicu da su kamenja bila uglavnom usmjerena prema glavi.⁷² Sveti Stjepan zaštitnik je konja, pa je narod taj dan posvećivao upravo njima, a održavale su se i konjske utrke.⁷³ Štuje ga se i kao zaštitnika đakona, zidara i klesara.⁷⁴

Spomendan svetoga Stjepana *opominje nas da je vrlo važno poznavati svoju vjeru i po njoj živjeti, odnosno da svatko onaj tko milošću Duha Svetoga razumije kako je Krist jedini Spasitelj svijeta nužno želi živjeti u skladu s tim saznanjem, a jednako tako poput svetoga Stjepana moliti za sve one koji tu istinu odbacuju i žive u tami zablude(...)*.⁷⁵

⁶⁹Preuzeto s: <https://www.vjerajdjela.com> (4. svibnja 2020.)

⁷⁰Marasović-Alujević, Marina (1985). *Hagionimi srednjovjekovnog Splita*, Starohrvatska prosvjeta, vol. 3, br. 15, Split, str. 296.

⁷¹Preuzeto s: <https://www.vjerajdjela.com> (4. svibnja 2020.)

⁷²Muzur, A., Škrobonja, A. (2009). *Sveci zaštitnici glave i zaštitnici od glavobolje u kršćanskoj tradiciji*, Katedra za obiteljsku medicinu, Medicinski fakultet Sveučilišta u Rijeci, Rijeka, 176-177.

⁷³Dragić, Marko (2008). *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*, Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, str. 147.

⁷⁴Preuzeto s: <https://www.vjerajdjela.com> (4. svibnja 2020.)

⁷⁵Ibid.

2.4. Sveti Ivan apostol

Dana 27. prosinca spomendan je svetog Ivana. Ivandan ili Januševo treći je dan blagdana Isusova rođenja kada se u crkvama blagoslivlja vino. Božićna se slama iznosi, stavlja na voćke i pali se *koleda*⁷⁶. Tog bi se dana pomela i kuća, s obzirom na to da se nije smjelo raditi na sam Božić, a ni sutradan, na blagdan sv. Stjepana.⁷⁷

Apostol i evanđelist, sveti Ivan bio je ljubljeni Isusov učenik i najmlađi od dvanaestorice apostola. Rođen je u ribarskom mjestu Betsaidi, na obali Genezaretskog jezera. Otac Zebedej bio je ribar, a majka Saloma, spomenuta nekoliko puta u Novom zavjetu, pobožna žena i jedna od svjedokinja Isusova uskrsnuća.⁷⁸

Sveti Ivan, zajedno s bratom Jakovom i svetim Petrom, bio je najbliži Isusov učenik. Za razliku od Jakova, prvog apostola koji je podnio mučeničku smrt, sveti Ivan svoju je vjeru u uskrslog Isusa svjedočio životom, osnivajući kršćanske zajednice i posvećujući se pisanju. Nakon smrti Gospe, koju mu je Isus na križu povjerio kao svoju majku, sveti Ivan putovao je Judejom propovijedajući. Predaja kaže da je odveden u Rim gdje je mučen u vrelom ulju. Preživjevši, biva prognan na otok Patmos gdje je napisao Knjigu otkrivenja. Oslobođen je za vladavine cara Nerve, nakon čega se vratio u Efez gdje je napisao Evanđelje i tri poslanice. Ondje je i umro u dubokoj starosti.⁷⁹

Sveti Ivan zaštitnik je teologa, pisaca, skladatelja, slikara te prijateljstva. Ranokršćanski pisac Origen zapisao je: *Cvijet su Biblije Evanđelja, a cvijet Evanđelja jest Ivanovo Evanđelje.*⁸⁰

⁷⁶Božićna vatra.

⁷⁷Dragić, Marko (2008). *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*, Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, str. 147.

⁷⁸Preuzeto s: <https://www.bitno.net/> (14. travnja 2020.)

⁷⁹Ibid.

⁸⁰Ibid.

2.5. Nevina dječica

Treći dan nakon Božića slavi se blagdan Nevine dječice. U hrvatskoj je tradicijskoj kulturi taj dan poznat i kao Nevina dica. Običaj je bio da se ujutro na taj blagdan djecu lagano išiba mladicom po tabanima, a onda ih se daruje orasima, lješnjacima i kolačima.⁸¹

Ovaj blagdan, u narodu poznat i kao Herodeševo, predstavlja pučki običaj prema kojem se vjeruje da će djeca biti zdravija i više poštivati svoje roditelje i starije osobe ako ih se lagano išiba. Taj, dugo već zaboravljeni običaj, podsjeća na događaj iz Biblije prema kojem je Herod Veliki naredio ubijanje betlehemske djece.⁸²

Kako navodi Dragić:

*Tada su djeca obilazila kuće i pozdravljala ukućane riječima: 'Na zdravlje vam došla nevina dica', a domaćice su ih darivale kolačima, jabukama, orasima, lješnjacima. Majke bi na taj dan išibale svoju dječicu kako bi se prisjećala onoga dana kada je Herod poubijao svu djecu misleći da će među njima ubiti i Isusa.*⁸³

⁸¹Dragić, Marko (2018). *Hrvatski tradicijski čestitarski ophodi, pohodi i običaji od Božića do Sveta tri kralja*, Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, str. 214.

⁸²Preuzeto s: <https://narodni.net/> (23. svibnja 2020.)

⁸³Dragić, Marko (2007). *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*, Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, str. 147.

2.6. Silvestrovo

Sveti Silvestar, papa, rodom je iz Rima. Proživio je progone kršćana za careva Aurelijana i Dioklecijana, ali je doživio i slobodu kršćanstva po caru Konstantinu.⁸⁴ Svi njegovi prethodnici bili su mučenici, on je bio prvi papa koji je umro prirodnom smrću, 31. prosinca 335. godine. Upravo se taj dan slavi kao spomendan pape Silvestra I. koji se po njemu naziva Silvestrovo. Proglašen je zaštitnikom od gube, ali i zaštitnikom stoke i stočne hrane.⁸⁵

2.6.1. Vjerski običaji i obredi

Spomendan svetog Silvestra obilježen je vjerskim običajima i obredima – molitvama, misama zahvalnicama, blagoslivljanjem ljudi, blaga, kuće, dvorišta i štale. Zadnji dan u godini ljudi zahvaljuju Bogu na svim darovima, slave se mise zahvalnice te se prikazuju molitve za nastupajuću godinu.⁸⁶ U Unešiću se, kako navodi Dragić, te večeri kadilo⁸⁷ jednako kao i na Badnjak.⁸⁸

Na Silvestrovo bi se u Korušcima kod Lećevice palili mali badnjaci jer je Nova godina bila poznata i kao Mali Božić. Isti je običaj postojao i u Slivnu kod Imotskoga, što prema tradiciji predstavlja simbol čovjekove povezanosti s Bogom, kao što je i Stara godina povezana s Novom.⁸⁹ Nekoć bi se u Slivnu na Staru godinu, oko osam navečer, ljudi znali okupiti uz vatru. Došli bi susjedi, kumovi i prijatelji, pričale bi se priče, jelo bi se i pilo, pjevalo i smijalo.⁹⁰

Kako navodi Milićević, u Sinju bi na Malu Badnju večer (uoči Nove godine) večera bila obilatija, a na vatru bi se stavlja badnjak sačuvan od Božića.⁹¹

⁸⁴<https://www.bitno.net/> (14. travnja 2020.)

⁸⁵Dragić, Marko (2015). *Silvestrovo u hrvatskoj tradicijskoj kulturi*, Crkva u svijetu, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, 50 (2), Split, str. 306.

⁸⁶Dragić, Marko (2015). *Silvestrovo u hrvatskoj tradicijskoj kulturi*, Crkva u svijetu, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, 50 (2), Split, str. 310.

⁸⁷U prošlosti se kadilo tamjanom.

⁸⁸Dragić, Marko (2015). *Silvestrovo u hrvatskoj tradicijskoj kulturi*, Crkva u svijetu, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, 50 (2), Split, str. 311.

⁸⁹Ibid, str. 312.

⁹⁰Dragić, Marko (2018). *Hrvatski tradicijski čestitarski ophodi, pohodi i običaji od Božića do Sveta tri kralja*, Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, str. 219.

⁹¹Milićević, Josip (1967). *Narodni običaji i vjerovanja u Sinjskoj krajini*. U: *Narodna umjetnost: hrvatski časopis za etnologiju i folkloristiku*, vol. 5. i 6., br. 1., str. 498.

2.7. Nova godina

Nekada se u Sinju i okolici blagdan Nove godine nije slavio onako kako ga narod slavi danas, već „kao mali Božić”.⁹² Ljudi bi nekoć staru godinu ispratili molitvom i blagoslivljanjem kuće i ukućana, blaga te štale. Novu godinu ili *Mlado lito* jedni bi drugima čestitali govoreći „Na dobro vam došla Nova godina”.⁹³

Netom prije samog blagdana pripremala bi se hrana. Komad drva badnjaka koji bi se sačuvao od Božića stavio bi se uz vatru, a božićna svijeća koja bi se na toj vatri palila gorjela bi i za vrijeme novogodišnjeg ručka.⁹⁴

U velikom je dijelu Sinjske krajine u prošlosti postojalo vjerovanje prema kojem je na dan Nove godine trebalo „započeti svaki gospodarski posao” da bi on bio uspješan tijekom cijele iduće godine.⁹⁵

*U Utorima je bija običaj da se za Novu godinu pali badnjak.*⁹⁶

⁹²Milićević, Josip (1967). *Narodni običaji i vjerovanja u Sinjskoj krajini*. U: *Narodna umjetnost: hrvatski časopis za etnologiju i folkloristiku*, vol. 5. i 6., br. 1., str. 498.

⁹³Dragić, Marko (2007). *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*, Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, str. 147.

⁹⁴Milićević, Josip (1967). *Narodni običaji i vjerovanja u Sinjskoj krajini*. U: *Narodna umjetnost: hrvatski časopis za etnologiju i folkloristiku*, vol. 5. i 6., br. 1., str. 498.

⁹⁵Ibid.

⁹⁶Zapisano 2020. u Utorima Gornjim. Kazala Jela Milić (djev. Čavka) rođena 1946. u Divojevićima.

2.8. Sveta tri kralja

Blagdan Sveta tri kralja, poznat i kao Bogojavljenje ili Vodokršće, slavi se 6. siječnja te označava završetak božićnih blagdana, a samim time i toplih, vjerničkih dana. U crkvama se blagoslivlja voda koju ukućani čuvaju sve do idućeg Bogojavljenja.⁹⁷ Njome domaćin škropi ukućane, kuću, polja i stoku s namjerom čišćenja i tjeranja zlih sila.⁹⁸ Na taj se blagdan ugljen, pepeo i nedogorjeli badnjak ostavljaju u vrtu kao zaštita od nevremena, ali i za uspješniji rod voća i povrća.⁹⁹

Dragić navodi da upravo ovi dani „u srcima vjernika bude svijest o pripadanju Božjem narodu, poticaj su da poput mudraca s Istoka svatko potraži Boga, pokloni mu se i daruje ono što u srcu nosi.”¹⁰⁰

Nekoć bi se u Imotskome na sam blagdan Bogojavljenja iz crkve donosila blagoslovljena voda kojom bi se škropila polja. Slama iz pojate¹⁰¹, koja bi se prostrla po kući na Božić, čuvala bi se upravo do Sveta tri kralja, kada bi se iznosila na njive. Vjerovalo se da ima zaštitničku moć te da će zahvaljujući njoj godina biti plodnija.¹⁰²

*Svak bi u crkvu nosija bocu vode i u posudici malo soli. Kad bi svećenik blagoslivlja, svaki bi čovik sam uzeja malo soli i ubacija bi u svetu vodu. Ta bi se sveta voda držala onda u kući pa bi uvik popili malo za Uskrs i za Božić.*¹⁰³

U danima prije blagdana Sveta tri kralja ili na sam dan svetkovine, nakon blagoslova vode slijedi svećenikov blagoslov kuća. Voda je u kršćanstvu simbol čistoće i nevinosti.¹⁰⁴

⁹⁷Dragić, Marko (2008). *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*, Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, str. 148.

⁹⁸Preuzeto s: <https://narodni.net/> (20. svibnja 2020.)

⁹⁹Dragić, Marko (2008). *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*, Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, str. 148.

¹⁰⁰Ibid.

¹⁰¹Pojata – dio štale u kojoj se skladištilo sijeno. (Preuzeto s: <https://www.xn--rjenik-k2a.com/>, 20. svibnja 2020.)

¹⁰²Preuzeto s: <https://narodni.net/> (20. svibnja 2020.)

¹⁰³Zapisala sam 2020. godine u Splitu. Kazala mi je Anđelija Elez (djev. Rađa) rođena 1937. u Ogorju Donjem.

¹⁰⁴Dragić, Marko (2007). *Sveta tri kralja u hrvatskoj tradiciji*, Crkva u svijetu, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, 42 (1), Split, 108-109.

2.9. Poklade

Božićni običaji završavaju blagdanom Sveta tri kralja, nakon čega počinje novi, specifični ciklus običaja, poznat kao pokladni, a traje od 7. siječnja do Čiste srijede.¹⁰⁵ Pokladni su običaji posebno izraženi u nedjelju, ponedjeljak i utorak prije Pepelnice, u dane koji su u narodu poznati i kao Velike ili Završne poklade. S obzirom na to da je većina ljudi postila sve do Uskrsa, tih se dana obilno jelo.¹⁰⁶

Iako se maškaranje i poklade danas smatraju samo jednim od načina uveseljavanja ljudi, razbibrigom, njihova je izvorna uloga apotropejskog karaktera. Naime, narod je vjerovao da tako odbija zle sile, štiteći pritom stoku i kućanstvo.¹⁰⁷ Maskiranje povodom karnevala potječe još iz pretkršćanskog razdoblja.¹⁰⁸ Običaji obilaska sela, uveseljavanja ljudi, pravljenja buke i prikupljanja poklona bili su prisutni diljem Lijepe Naše.¹⁰⁹

Mladi su se u prošlosti maškarali šarajući lice, žene bi se obukle kao muškarci, a muškarci kao žene. Hodajući selom obučeni tako da ih nitko ne može prepoznati, kupili bi darove koje bi kasnije međusobno podijelili.¹¹⁰ Već polovicom siječnja, s dolaskom prvih sunčanih dana, stanovnici Sinja pripremali su se za poklade. Kao i u ostatku Hrvatske, ni sinjske *mačkare* nisu bile lišene okolnih utjecaja. Utjecaj grada vidi se ponajprije u figuri Krnje, koja se do današnjih dana očuvala i u drugim mjestima.¹¹¹

*U Lećevici bi se ljudi okupljali za vrijeme poklada. Svatko bi imao svoju ulogu u maškarama. Neki su imali strašne maske da bi plašili ljude, a neki bi bili obučeni kao cigani, poderanih hlača i u starim cipelama, dok bi pojedini bili obučeni kao bake i djedovi i ostale zasipali pepelom. Trčali bi za djecom i odraslima, nakon čega bi se sakrili u kuću i zaključali. Dan prije poklada, pekle bi se fritule na kominu, pjevalo bi se, jelo i pilo i bilo bi zabavno.*¹¹²

¹⁰⁵Braica, Silvio (2004). *Božićni običaji*. EthnologicaDalmatica, Split, str. 9.

¹⁰⁶Dragić, Marko (2013). *Velike poklade u folkloristici Hrvata*, Croaticaet Slavica Iadertina, 8/1, Odjel za kroatistiku i slavistiku Sveučilišta u Zadru, Zadar, str. 156.

¹⁰⁷Milićević, Josip (1967). *Narodni običaji i vjerovanja u Sinjskoj krajini*. U: *Narodna umjetnost: hrvatski časopis za etnologiju i folkloristiku*, vol. 5. i 6., br. 1., str. 472.

¹⁰⁸Dragić, Marko (2013). *Velike poklade u folkloristici Hrvata*, Croaticaet Slavica Iadertina, 8/1, Odjel za kroatistiku i slavistiku Sveučilišta u Zadru, Zadar, str. 158.

¹⁰⁹Milićević, Josip (1967). *Narodni običaji i vjerovanja u Sinjskoj krajini*. U: *Narodna umjetnost: hrvatski časopis za etnologiju i folkloristiku*, vol. 5. i 6., br. 1., str. 472.

¹¹⁰Dragić, Marko (2013). *Velike poklade u folkloristici Hrvata*, Croaticaet Slavica Iadertina, 8/1, Odjel za kroatistiku i slavistiku Sveučilišta u Zadru, Zadar, str. 158.

¹¹¹Milićević, Josip (1967). *Narodni običaji i vjerovanja u Sinjskoj krajini*. U: *Narodna umjetnost: hrvatski časopis za etnologiju i folkloristiku*, vol. 5. i 6., br. 1., 472-473.

¹¹²Zapisano 2015. u Kaštel Starom. Kazala Marija Čavka (djev. Bašić) rođena 1957. u Lećevici.

Početak zime u Sutini i Neoriću okupilo bi se nekoliko momaka kojima je bila namijenjena uloga barjaktara ili djevera. Šetajući selima, tražili su jablan za izradu barjaka. *Od tada pa do Pokladne nedjelje barjak se čuvao na nekom tavanu. U Pokladnu nedjelju u središtu svakoga sela oko 11 sati okupljale su se mačkare koje su činili: did, baba, vezir, barjaktar, jenge, neviste, diverovi i cigani.*¹¹³

Predvodnik maškara bio je *did*, iskusna i ugledna osoba iz sela, a slijedila ga je *baba*, obučena u traveršu, sa šudarom na glavi i lugom u torbi kako bi posipala neposlušne ljude. Maškare u Dugobabama također je predvodio *did*, a za njim su išli Turčini.¹¹⁴

Isti je običaj nekoć postojao i u Sinjskoj krajini:

*Na čelu maškara išao je zapovjednik, a to je najčešće tzv. did, a u nekim selima Turčin (Sultan) ili arambaša. Ponegdje did vodi maškare, Turčin zapovijeda, a arambaša prenosi zapovijedi ostalim maškarama. Did je obučen u smeđu narodnu nošnju, ali staru i poderanu, u ruci nosi mač ili sablju, a lice mu je pokriveno obrazinom*¹¹⁵. (...) *Turčin je obučen u dugu odjeću koja manje-više uspješno imitira tursku, lice mu je (...) nagaravljeno ili obojeno. Za pojasom ima pištolj, (...) svuda traži harač.*¹¹⁶

Nisu se, nažalost, sačuvali niti pokladni običaji Utor: *Dolazile bi mačkare, igrale bi kolo. Mlade bi stavile kape kitarice i plesale.*¹¹⁷ Nekada su isti običaji postojali i u Ogorju, ali se, nažalost, kao ni u prethodnim slučajevima, nisu sačuvali do današnjih dana: *Mačkare se posipalo lugom. Metneš lug u kesu, pa kad dođu, pospi sve. Išlo bi se od kuće do kuće i pivalo. Dalo bi se ko šta ima, većinon voća. Žene su pekle uštipke i nosile crkvi.*¹¹⁸

2.10. Korizma

Nakon bučnog i radosnog razdoblja poklada slijedi vrijeme smirenja – korizma. Riječ korizma dolazi iz latinskog jezika (lat. *quadragesima*), a označava vremensko razdoblje koje

¹¹³Dragić, Marko (2013). *Velike poklade u folkloristici Hrvata*, Croaticaet Slavica Iadertina, 8/1, Odjel za kroatistiku i slavistiku Sveučilišta u Zadru, Zadar, str. 164.

¹¹⁴Ibid, 164-166.

¹¹⁵Maska.

¹¹⁶Milićević, Josip (1967). *Narodni običaji i vjerovanja u Sinjskoj krajini*. U: *Narodna umjetnost: hrvatski časopis za etnologiju i folkloristiku*, vol. 5. i 6., br. 1., str. 473.

¹¹⁷Zapisano 2020. u Utorima Gornjim. Kazala Jela Milić (djev. Čavka) rođena 1946. u Divojevićima.

¹¹⁸Zapisano 2020. godine u Splitu. Kazala Anđelija Elez (djev. Rađa) rođena 1937. u Ogorju Donjem.

traje 40 dana, od Čiste srijede (Pepelnice) do Velikog petka. Na dan Pepelnice strogi je post i nemrs, a većinom se postilo o kruhu i vodi.¹¹⁹

Četrdeset dana korizme blagoslovljeno je vrijeme duhovnog proživljavanja Isusove muke, smrti i uskrsnuća, intenzivnije molitve i pripreme za Uskrs.¹²⁰ Kršćanski se narod za proslavu Uskrsa priprema molitvom, postom, čitanjem i slušanjem Božje riječi kao i dobrim djelima.¹²¹

¹¹⁹Barlek, Josip (2006). *Uz križ stati - hrvatski Uskrs*, Podravski zbornik, No. 32, Etnografski muzej, Zagreb, 285-286.

¹²⁰Ibid, str. 286.

¹²¹Dragić, Marko (2010). *Duhovna baština Hrvata u šibenskom zaleđu*. Godišnjak Titius: godišnjak za interdisciplinarna istraživanja porječja Krke, 3 (3), str. 139.

2.11. Veliki tjedan

Kako navodi Dragić, Veliki ili Sveti tjedan obuhvaća dane od Cvjetnice do Uskrsa. Cvjetnica spada u nedjelju prije Uskrsa kada kršćani slave Isusov trijumfalni ulazak u Jeruzalem. U bogoslužju, Veliki tjedan prožet je uspomenom na Isusovu muku. Veliki ponedjeljak, Veliki utorak i Veliku srijedu karakteriziraju četrdesetosatno klanjanje (kvarantore), dok su Veliki četvrtak, Veliki petak i Velika ili Bijela subota (znani i kao Veliko ili Sveto trodnevlje) prožeti Isusovom mukom, smrću i uskrsnućem za spasenje svijeta.¹²² Milićević navodi da u periodu od početka korizme (Čiste srijede) do Uskrsa u cijelom Sinjskom kraju nema bučnih i veselih narodnih običaja.¹²³

*Za Velike dane Uskrsa, u Lećevici je postojala tradicija u pripremi jela. Na Veliki četvrtak spremalo bi se zelje, dok bi se na Veliki petak kuhao bakalar. Velika subota bila je priprema za blagoslov jela.*¹²⁴

¹²²Dragić, Marko (2015). *Veliki tjedan u crkveno-pučkoj baštini šibenskoga zaleđa*, Titius, 8, Filozofski fakultet Split, Split, str. 156.

¹²³Milićević, Josip (1967). *Narodni običaji i vjerovanja u Sinjskoj krajini*. U: *Narodna umjetnost: hrvatski časopis za etnologiju i folkloristiku*, vol. 5. i 6., br. 1., str. 479.

¹²⁴Zapisano 2015. u Kaštel Starom. Kazala Marija Čavka (djev. Bašić) rođena 1957. u Lećevici.

2.11.1. Cvjetnica

Cvjetnica ili Nedjelja Muke Gospodnje kršćanska je svetkovina koja se slavi u nedjelju prije Uskrsa, a predstavlja uvod u Veliki tjedan. Dragić navodi da je to dan kada se slavi Isusov trijumfalni ulazak u Jeruzalem¹²⁵:

*Narod je dočekaao Isusa, mašući palminim i maslinovim grančicama i rasprostirući svoje haljine, putem kojim je Isus išao jašući na magarcu. U spomen na to, na Cvjetnicu se obavljaju procesije s blagoslovljenim palminim i maslinovim grančicama. Također se za vrijeme sv. Mise čita izvještaj o Isusovoj mucu. Na Cvjetnicu, ponegdje i na Veliku subotu mladež se umivala izvorskom vodom u koju se dan ranije stavljalo tek ubrano cvijeće ljubičice, jagorčevine i drugog proljetnoga cvijeća. (...) Ponegdje se umivalo izvorskom vodom u koju se stavljala grančica drijenka. Drijen je u narodu metafora za zdravlje. Vjerovalo se da time donose zdravlje i ljepotu lica.*¹²⁶

Milićević navodi da je Cvjetna nedjelja (Cvitnica) tjedan prije Uskrsa. Uoči Cvitnice, tj. u subotu poslijepodne djeca u Sinjskoj krajini beru cvijeće i mlado žito, koje se stavi u umivaonik i ostavi pred kućom. Nije se unosilo u kuću jer se vjerovalo da će na taj način ući i zmije.¹²⁷

U Lećevici je također postojao običaj umivanja u vodi, a očuvao se do današnjih dana:

*Za Cvjetnicu bi navečer ubrali cvijeće i stavili u vodu (u kajin) u kojoj bi se ujutro umivali. Vjerovalo se da su se u toj vodi umivali anđeli preko noći. Pripremili bi se za Uskrs, ubrali bi maslinove grančice i ukrašavali ih. Navečer bi se spremile košarice i u njih bi se stavilo sve ono što je bilo potrebno za blagoslov, nosili bi pogaču, jaja, sirnice. Što se tiče sirnica, obavezno bi se napravilo po petnaest komada u mnogobrojnim obiteljima. Kada bi se vratili sa svete mise, najprije bi se jelo ono što se nosilo na blagoslov, a zatim bi se iza toga pripremilo i nešto za ručak. Nosile bi se i maslinove grančice koje su simbolizirale mir.*¹²⁸

¹²⁵Dragić, Marko (2007). *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*, Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, str. 157.

¹²⁶Ibid.

¹²⁷Milićević, Josip (1967). *Narodni običaji i vjerovanja u Sinjskoj krajini*. U: *Narodna umjetnost: hrvatski časopis za etnologiju i folkloristiku*, vol. 5. i 6., br. 1., str. 479.

¹²⁸Zapisano 2015. u Kaštel Starom. Kazala Marija Čavka (djev. Bašić) rođena 1957. u Lećevici.

U Dalmatinskoj se zagori nedjelja prije Uskrsa obilježavala odlaskom u crkvu.¹²⁹ Na blagdan Cvjetnice u Unešiću su se na uranku ljudi umivali u hladnoj vodi u koju bi prethodno dodali cvijeće da zamiriše. Dok bi se umivali, govorili bi: *Sađi crno, dođi bilo*, nadajući se da će umivanjem u cvjetnoj vodi očistiti dušu od grijeha.¹³⁰ Taj je običaj označavao i vrijeme kajanja te pokore. U crkvu bi se nosile maslinove ili lovorove grančice koje bi se, nakon svećenikova blagoslova, vješale u kuće, staje, vinograde i polja za zaštitu od nevremena ili zlih duhova.¹³¹

¹²⁹Dragić, Marko (2010). *Duhovna baština Hrvata u šibenskom zaleđu*. Godišnjak Titius: godišnjak za interdisciplinarna istraživanja porječja Krke, 3 (3), str. 141.

¹³⁰Dragić, Marko (2015). *Veliki tjedan u crkveno-pučkoj baštini šibenskoga zaleđa*, Titius, 8, Filozofski fakultet Split, Split, str. 158.

¹³¹Dragić, Marko (2010). *Duhovna baština Hrvata u šibenskom zaleđu*. Godišnjak Titius: godišnjak za interdisciplinarna istraživanja porječja Krke, 3 (3), str. 141.

2.11.2. Veliki četvrtak

Veliki četvrtak označava početak svetog trodnevlja u Katoličkoj crkvi. Tada je Isus, prema riječima evanđelista Mateja, Marka, Luke i Ivana, večer prije svoje smrti proslavio židovski blagdan Pashe dan prije samog blagdana, ustanovio sakrament euharistije te svetu misu.¹³² Dragić navodi da je to:

(...) dan spomena na Isusovu Posljednju večeru, koju je, za vrijeme židovske pashalne večere, prije muke, proslavio sa svojih dvanaest apostola, ostavivši im trostruki dar: euharistiju - misu i pričest; svećenstvo u Crkvi; te simboličku pouku o važnosti bratske ljubavi. Na taj dan Katolička crkva ulazi u Sveto trodnevlje i sprema se na slavljenje Uskrsa. Za vrijeme večere Isus Krist je nagovijestio da će ga jedan od apostola izdati i obećao svog Duha protiv duha zla.¹³³

Predavši ljudima svoje tijelo i svoju krv, Isus je sebe ostavio u darovima kruha i vina kao jamstvo pobjede nad patnjom, smrću i zlom. Svojom je krvlju ustanovio novi i vječni savez između Boga i ljudskog roda¹³⁴:

I dok su blagovali, uze Isus kruh, izreče blagoslov pa razlomi, dade svojim učenicima i reče: 'Uzmite i jedite! Ovo je tijelo moje!' I uze čašu, zahvali i dade im govoreći: 'Pijte iz nje svi! Ovo je krv moja, krv Saveza koja se za mnoge proljeva na otpuštenje grijeha. A kažem vam: ne, neću od sada piti od ovog roda trsova do onoga dana kad ću ga – novoga – s vama piti u kraljevstvu Oca svojega.' Otpjevavši hvalospjeve, zaputiše se prema Maslinskoj gori. (Mt 26, 26-30)¹³⁵

Predaja kaže da je Gospa čekala Isusa s večerom, a pripremila je zelje. Međutim, Isus nije došao jer su ga uhvatile i otjerale *džudije*¹³⁶. Prema tradiciji, na taj se dan priprema zelje, pa je Veliki četvrtak u narodu poznat i se kao *Zeljavi* ili *Zeleni četvrtak*.¹³⁷

¹³²Barać, Ivana (2014). *Veliki tjedan u crkveno-pučkoj baštini širokobriješkog kraja*. Croaticaet Slavica Iadertina, Zadar, str. 377.

¹³³Dragić, Marko (2010). *Duhovna baština Hrvata u šibenskom zaleđu*. Godišnjak Titius: godišnjak za interdisciplinarna istraživanja porječja Krke, 3(3), 141-142.

¹³⁴Dragić, Marko (2008). *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*. Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split; str. 160.

¹³⁵*Jeruzalemska Biblija: Stari i Novi zavjet s uvodima i bilješkama iz 'La Bible de Jérusalem'* (2004). Ur: Duda B., Fućak, J., Rebić, A. Kršćanska sadašnjost, Zagreb.

¹³⁶Žudije su čuvari Kristova groba koji u dane Velikog tjedna čuvaju Kristov grob uprizorujući tako događaje Isusova uskrsnuća. (preuzeto s: http://www.vid.hr/zupavid/zupa_vid.htm, 30. ožujka 2020.)

¹³⁷Dragić, Marko, (2015). *Veliki tjedan u crkveno-pučkoj baštini šibenskoga zaleđa*, Titius, 8, Filozofski fakultet Split, Split, 164-165.

2.11.3. Veliki petak

Veliki je petak dan kada se kršćani sjećaju Isusove muke i smrti, a slavi se u petak prije Uskrsa. Dio je Vazmenog trodnevlja, zajedno s Velikom četvrtkom i Velikom subotom.¹³⁸ Dan spomena na Isusovu muku i smrt jedan je od najvažnijih dana unutar crkvene godine. Narod tog dana odlazi u crkvu u kojoj se održava obred ljubljenja Isusova križa, moli se te se pjeva Muka Isusova. Prema običaju, na taj se dan do podneva trebaju izmoliti 33 krunice.¹³⁹ Kako navodi Dragić, na dan Velikog petka nema misnog slavlja, na oltaru nema križa, svijećnjaka, cvijeća niti oltarnika, što je simbol Isusove muke i smrti. To je dan žalovanja i dan posta.¹⁴⁰

*Na Veliki se petak prekidaju uobičajene aktivnosti u svim hrvatskim krajevima; dan se provodio u molitvi kod kuće i u crkvi uz Isusov grob, a na otocima u procesijama. Ne samo da se povećava broj molitava kako je to zabilježeno u Dalmaciji (...) gdje se na Veliki četvrtak i Veliki petak molilo i po 100 Očenaša, 100 Zdravomarija i 100 Slavaocu (...), već je i način moljenja bio izrazito pokornički (...).*¹⁴¹

U Sinjskom se kraju na Veliki petak prijepodne, u vrijeme održavanja procesije, nije smjelo raditi nikakav posao, tek u poslijepodnevnom satima. Tog su se dana sa stoke skidala sva zvona ili bi se začepila sijenom. Ljudi su pazili da se ne ozlijede, jer se, kako navodi Milićević, *na Veliki petak ne smije krvariti*. Na dan Velikog petka za ručak se jeo bakalar.¹⁴²

*U Lećevici je na Veliki petak bio obvezan nemrs i prijepodnevni post. Večera se pripremala od zauljenog zelja ili bakalara. Tog je dana narod sudjelovao u nošenju križa pokrivenog crnom maramom.*¹⁴³

¹³⁸Dragić, Marko (2007). *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*. Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, str. 162.

¹³⁹Preuzeto s: <https://narodni.net/> (30. ožujka 2020.)

¹⁴⁰Dragić, Marko (2007). *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*. Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, str. 162.

¹⁴¹Čapo Žmegač, Jasna (1993). *Hrvatski korizmeno-uskrсни običaji u svjetlu teorije rituala prijelaza*. Institut za etnologiju i folkloristiku, 41000 Zagreb, str. 90.

¹⁴²Milićević, Josip (1967). *Narodni običaji i vjerovanja u Sinjskoj krajini*. U: *Narodna umjetnost: hrvatski časopis za etnologiju i folkloristiku*, vol. 5. i 6., br. 1., str. 480.

¹⁴³Zapisano 2015. u Kaštel Starom. Kazala Marija Čavka (djev. Bašić) rođena 1957. u Lećevici.

2.11.4. Velika subota

Atmosfera Velikog petka, odnosno osjećaj smirenosti lišen naglašene dramatike, osjeća se i na dan Velike subote.¹⁴⁴ Velika ili Bijela subota dan je šutnje i ozbiljnosti te priprave za Isusovo uskrsnuće.¹⁴⁵ Zbog toga su na taj dan prazni oltari i odsutna euharistijska slavlja. U svim je hrvatskim krajevima postojao običaj umivanja blagoslovljenom vodom na dan Velike subote.¹⁴⁶ Taj dan tijesno je povezan sa stvarnošću Isusove smrti koja je još jedan pokazatelj da se On u potpunosti solidarizirao sa sudbinom smrtnog čovjeka.¹⁴⁷

U Sinjskom se kraju na Bilu ili Veliku Subotu jelo za Uskrs nosilo u crkvu na blagoslov.¹⁴⁸

¹⁴⁴Barlek, Josip (2006). *Uz križ stati - hrvatski Uskrs*, Podravski zbornik, No. 32, Etnografski muzej, Zagreb, str. 297.

¹⁴⁵Babić, Marko (2013). *Šutnja Velike subote*. U: *Služba Božja: liturgijsko-pastoralna revija*. str. 81.

¹⁴⁶Dragić, Marko (2007). *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*. Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, str. 169.

¹⁴⁷Babić, Marko (2013). *Šutnja Velike subote*. U: *Služba Božja: liturgijsko-pastoralna revija*. str. 81.

¹⁴⁸Milićević, Josip (1967). *Narodni običaji i vjerovanja u Sinjskoj krajini*. U: *Narodna umjetnost: hrvatski časopis za etnologiju i folkloristiku*, vol. 5. i 6., br. 1., str. 480.

2.12. Uskrs

Nakon Velikog petka i sjećanja na Isusovu muku i smrt dolazi Uskrs, najveći kršćanski blagdan. Svojim uskrsnućem, Isus Krist spasio je i otkupio cijeli svijet.¹⁴⁹ Isusova smrt na križu ne predstavlja završetak života. Naprotiv, ona je prijelaz iz zemaljskog u vječni. Uskrs je blagdan veselja i svjetla, oda radosti života, pobjeda dobra nad zlim. Samo uskrsnuće predstavlja temeljni događaj kršćanske vjere.¹⁵⁰

Kao najveći kršćanski blagdan, u hrvatskom se narodu Uskrs slavio i slavi od samih početaka kršćanstva.¹⁵¹ Dragić navodi da se u prošlosti Uskrs slavio svake nedjelje, ali od II. stoljeća počeo se slaviti jednom godišnje, između 21. ožujka i 25. travnja, odnosno nakon prvog punog mjeseca na proljeće. Podrijetlo Uskrsa nalazi se u židovskom blagdanu Pashe kojim su se slavila čudesna Božja djela.¹⁵²

U Unešiću bi se, navodi Dragić, na blagdan Uskrsa molila molitva *Daj mi Gospe dobar dar*:

*Daj mi Gospe dobar dar,
kazat ću ti dobar glas,
od Isusa Sina Tvog.
Jutros Ti je uskrsnija,
s desne strane Ocu sija.
Ostavija je krvcu na lozici,
tilicu na pšenici,
svičiću na pčelici.*¹⁵³

*Za Uskrs bi se u Utorima skuvale pogače, nije bilo sirnice. Skuvala bi se i jaja, pogaču bi polili jajin i odnili na blagoslov u crkvu, to je bija običaj.*¹⁵⁴

¹⁴⁹Dragić, Marko (2007). *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*. Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, str. 173.

¹⁵⁰Barlek, Josip (2006). *Uz križ stati - hrvatski Uskrs*, Podravski zbornik, No. 32, Etnografski muzej, Zagreb, str. 299.

¹⁵¹Ibid, str. 280.

¹⁵²Dragić, Marko (2007). *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*. Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, str. 173.

¹⁵³Dragić, Marko, (2015). *Veliki tjedan u crkveno-pučkoj baštini šibenskoga zaleđa*, Titius, 8, Filozofski fakultet Split, Split, str. 176.

Slični su uskrсни običaji postojali i u Ogorju:

*Nismo palili sviće nega bi skuvali jaja i obojali, metnu se kuvat u ljusku od kapule i s liston od peršina. Radili su se kolači, a za ručak bi se većinon radile punjene paprike i peklo bi se meso, metneš u tacnu i pogrnešžaron kasnije. I onda bi se nosila jaja i sirnice u crkvu na blagoslov.*¹⁵⁵

U Lečevici bi se za Velike dane Uskrsa štovali posebni običaji:

*Za Veliki četvrtak uvijek bi se kuhalo zelje. Na Veliki petak uvijek bi se kuhao bakalar, a Velika subota bila bi priprema za blagoslov jela. Postojalo je nepisano pravilo da se od Cvitnice do Malog Uskrsa treba ispoviditi i pričestiti. Za uskršnji ručak pekla se pogača koja je bila ukrašena crtežima, križevima, točkicama i slično.*¹⁵⁶

¹⁵⁴Zapisano 2020. godine u Utorima Gornjim. Kazala Jela Milić (djev. Čavka) rođena 1946. u Divojevićima.

¹⁵⁵Zapisano 2020. godine u Splitu. Kazala Anđelija Elez (djev. Rađa) rođena 1937. u Ogorju Donjem.

¹⁵⁶Zapisano 2015. godine u Kaštel Starom. Kazala Marija Čavka (djev. Bašić) rođena 1957. u Lečevici.

2.13. Sveti Juraj

Sveti Juraj, jedan od četrnaest Božjih pomoćnika, spada u skupinu najštovanijih kršćanskih svetaca. Njegov kult, iznimno raširen u hrvatskoj kulturnoj baštini, najprije je bio vezan za Palestinu i Egipat, a potom se raširio po cijelom Bizantu. U narodu je sveti Jure poznat kao zaštitnik od teških bolesti – visoke vrućice, padavice, kužne epidemije ili bolesti s jakim grčevima. Zaštitnik je ratara, pastira, konja, zemlje, usjeva, zelenila i pogibelji na vodi. Žene ga štiju kao zaštitnika od napasnika, a narod mu se preporučuje za zaštitu od vještica i zmija.¹⁵⁷

Blagdan svetog Jure 23. travnja obilježavao je završetak zime i početak novog, ljepšeg vremena. Nekada je taj dan bio poznat i kao dan pastira i u drevnome se Rimu slavio 21. travnja. Na taj bi se datum stoka kitila cvijećem i biljem. Na blagdan sv. Jurja zelenilom bi se kitili ljudi, domovi, štale, stoka te prilazi u dvorišta, pa se tako u narodnom vjerovanju i sam sv. Juraj pojavljuje u zelenom. Zelenilo je boja proljeća i vegetacije te simbolizira nadu, pobjedu proljeća nad zimom, a samim time i pobjedu života nad smrću.¹⁵⁸

2.13.1. Život i mučeništvo

Sveti Jure, rođen između 275. i 281. godine, podrijetlom je plemić. Prema tradiciji, bio je rimski časnik. Poslije očeve smrti s majkom je otišao u Palestinu gdje je postao vojnik. Stekavši veliku popularnost, ubrzo je postao zapovjednik jedne satnije. Međutim, zbog svoje vjere, sv. Jure došao je u sukob sa zapovjednom strukturom u vojsci. Unatoč prijetnjama mučeničkom smrću, ostao je vjeran kršćanstvu, nakon čega je okovan u lance i utamničen.¹⁵⁹

Mučen je i pogubljen u Kapadociji u Maloj Aziji, 23. travnja 303. godine. Pokopan je u Palestini u Lidu, a na njegovu je grobu izgrađena katedrala.¹⁶⁰

¹⁵⁷Dragić, Marko (2013). *Sveti Juraj u tradicijskoj baštini Hrvata*, Croaticaet Slavica Iadertina, Vol. IX, No, 9/1, Odjel za kroatistiku i slavistiku Sveučilišta u Zadru, Zadar, 269-272.

¹⁵⁸Dragić, Marko (2007). *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*. Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 33-34.

¹⁵⁹Dragić, Marko (2013). *Sveti Juraj u tradicijskoj baštini Hrvata*, Croaticaet Slavica Iadertina, Vol. IX, No, 9/1, Odjel za kroatistiku i slavistiku Sveučilišta u Zadru, Zadar, str. 270.

¹⁶⁰Dragić, Marko (2007). *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*. Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, str. 182.

2.13.2. Legende

Od 6. st. legende pripovijedaju o mučeničkoj smrti svetog Jure. Od 12. st. pripovijeda se o čudesima koja su se dogodila po zagovoru ovog sveca, a do današnjih je dana u usmenoj komunikaciji ostao motiv sv. Jure koji je kopljem probo zmaja.¹⁶¹

U Sinjskoj krajini postoji legenda da je Miloševo jezero ispod brda Krinja nastalo na mjestu gdje su nekoć bili Gavanovi dvori. Zbog Gavanovih zlodjela, mjesto je propalo u zemlju, a pojavilo se jezero. Sinjani pripovijedaju da je upravo u tom jezeru sveti Jure ubio zmaja.¹⁶²

2.13.3. Kićenje zelenilom i cvijećem

U prošlosti je u Unešiću postojao običaj da se posjedi i stoka okite bršljanom¹⁶³, rašeljkom i cvijećem. Crkva u Unešiću dobila je ime upravo po svetom Juri, pa se na taj blagdan ide na misu. Nekada se na taj dan šetalo, upoznavali su se momci i cure i pjevale su se ojkavice.¹⁶⁴ U Neoriću, Sutini i Muću Gornjem mlađe žene dizale su se rano i iznad ulaznih vrata okitile bi kuću rašeljkom i bršljanom.¹⁶⁵

Kako navodi Milićević, u Sinjskoj su se krajini za blagdan sv. Jurja stajale i kuće kitile zelenim grančicama. Grančice bi se stavile na ulazna vrata. Također, u tom se kraju vjeruje da će onaj koji rano ustane na Jurjevo ustajati rano čitave godine, a tko ne ustane rano, cijele će godine teško ustajati. U Brnazama vjeruju da uoči sv. Jurja u postelju treba leći obrnuto nego inače, staviti glavu tamo gdje su obično noge, nakon čega će se uvijek moći rano ustajati.¹⁶⁶

*Zelenilon su se kitile kuće, štale i blago. Škropilo ih se blagoslovljenon vodon. Ja i sad škropin i kuću i vrta. Blagoslovljene grančice bi se onda stavile u njive, u kuću, svugdi.*¹⁶⁷

¹⁶¹Dragić, Marko (2007). *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*. Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, str. 183.

¹⁶²Dragić, Marko (2013). *Sveti Juraj u tradicijskoj baštini Hrvata*, Croaticaet Slavica Iadertina, Vol. IX, No, 9/1, Odjel za kroatistiku i slavistiku Sveučilišta u Zadru, Zadar, str. 277.

¹⁶³U kršćanskoj tradicijskoj kulturi, bršljan se povezuje sa smrću i besmrtnošću. To je zimzelena biljka koja simbolizira vjernost i vječnost. Budući da bršljan čvrsto prijanja uz podlogu, simbolizira privrženost i vječni osjećaj. (Badurina 1990: 178).

¹⁶⁴Dragić, Marko (2013). *Sveti Juraj u tradicijskoj baštini Hrvata*, Croaticaet Slavica Iadertina, Vol. IX, No, 9/1, Odjel za kroatistiku i slavistiku Sveučilišta u Zadru, Zadar, 289-290.

¹⁶⁵Ibid, str. 290.

¹⁶⁶Milićević, Josip (1967). *Narodni običaji i vjerovanja u Sinjskoj krajini*. U: *Narodna umjetnost: hrvatski časopis za etnologiju i folkloristiku*, vol. 5. i 6., br. 1., str. 481.

¹⁶⁷Zapisano 2020. godine u Splitu. Kazala Anđelija Elez (djev. Rađa) rođena 1937. u Ogorju Donjem.

2.13.4. Blagoslovi, procesije, hodočašća i slavlja

U Neoriću su se nekoć na blagdan svetog Jure održavale procesije kroz polja s molitvom za plodnost. Od tog je običaja do današnjih dana očuvana samo procesija oko crkve s blagoslovom polja.¹⁶⁸

*U Divojevićima je za blagdan sv. Jure bija blagoslov polja.*¹⁶⁹

Za Jurjevdan u Neoriću i Sutini, Dragić navodi da je to *bio stočni ili čobanski blagdan. Običaj je bio da se ide u crkvu na misu i ponesu razne proljetne trave na blagoslov. Po povratku kući blagoslovljene trave se isjeckaju te pomiješaju s brašnom i soli i daju blagu da to pojede. Vjerovalo se da će stoka biti zdrava ako pojede blagoslovljene trave.*¹⁷⁰

Kako navodi Dragić, oni koji u sinjskom kraju imaju problem s glavoboljom, čine zavjet i na blagdan sv. Jure pješke idu na Maovice.¹⁷¹

*Na Jurjevdan je bio običaj da se blagoslove polja. Od sela u Dalmatinskoj zagori najviše se slavi u Ogorju gdje je Sveti Jure glavni svetac. Za taj dan slavilo bi se, jelo i pilo te bi se igralo kolo.*¹⁷²

*U Ogorju je za svetog Juru bija dernek. Nosila bi se spiza na Ogorje, ispekle bi se velike pogače i viljuškon bi žene pisale po njiman, ukrasile bi ih da budu lipše i polile bi ih jajin. Ko ne bi ima u kući neku posudu, stavlja bi sviću u kriv. Čašon bi se napravija oblik u krivu i onda bi se tu metila svića. Nakon mise išlo bi se vani, babe bi donile torbe, ića i pića. Prodavale bi se stvari, igračke, isto ka i danas. Igralo bi se kolo i pivale ojkavice, sve se to sačuvalo do danas. Žene bi nosile narodnu nošnju sa sadama i kitaricama i na glavi bi imale svileni šudar. Nošnju bi žene šile na ruke, sve se to iglicon radilo.*¹⁷³

¹⁶⁸Dragić, Marko (2013). *Sveti Juraj u tradicijskoj baštini Hrvata*, Croaticaet Slavica Iadertina, Vol. IX, No, 9/1, Odjel za kroatistiku i slavistiku Sveučilišta u Zadru, Zadar, str. 291.

¹⁶⁹Zapisano 2020. godine u Utorima Gornjim. Kazala Jela Milić (djev. Čavka) rođena 1946. godine u Divojevićima.

¹⁷⁰Dragić, Marko (2013). *Sveti Juraj u tradicijskoj baštini Hrvata*, Croaticaet Slavica Iadertina, Vol. IX, No, 9/1, Odjel za kroatistiku i slavistiku Sveučilišta u Zadru, Zadar, str. 292.

¹⁷¹Ibid, str. 296.

¹⁷²Zapisano 2015. godine u Kaštel Starom. Kazala Marija Čavka (djev. Bašić) rođena 1957. u Lećevici.

¹⁷³Zapisano 2020. godine u Splitu. Kazala Anđelija Elez (djev. Rađa) rođena 1937. u Ogorju Donjem.

2.14. Sveti Marko

O životu svetog Marka ne zna se mnogo, premda je on jedan od četvorice evanđelista. Od svih evanđelista upravo on u svom Evanđelju, koje je ujedno i najstarije, najviše ističe čovječstvo Isusa Krista.¹⁷⁴

2.14.1. Život

Prema legendi, rođen je u Cireni oko 10. godine, a potječe od židovskog roda levita. Rođenjem dobiva ime Ivan, koje kasnije sam mijenja u Marko.¹⁷⁵ Poznato je da je pratio Pavla i Barnabu na njihovu prvom misijskom putovanju. Predaja kaže da je napustio Pavla i otišao u Rim zajedno sa svetim Petrom, svojim krštenim kumom, kao njegov tumač grčkog jezika, gdje je, prema Petrovu kazivanju, napisao svoje prvo Evanđelje. Legenda kaže da je svetog Marka, dok je propovijedao po Jadranu, zahvatila snažna oluja, natjeravši ga da se skloni među otočiće i sprudove¹⁷⁶. Upravo mu se tada ukazao anđeo, rekavši mu: *Na ovim lagunama izrast će velik grad tebi na čast!* Četiristo godina kasnije utemeljena je Venecija.¹⁷⁷

2.14.2. Mučeništvo

Sveti Marko dvanaest je godina u Libiji propovijedao riječ Božju, nakon čega je oputovao u Aleksandriju gdje je osnovao kršćansku Crkvu i umro mučeničkom smrću.¹⁷⁸ Naime, nakon što je jednog dana održao svetu misu, pogani su sv. Marka vezali oko vrata, izvukli iz crkve i vukli po cijelom gradu. Smjestili su ga u zatvor gdje ga je posjetio i utješio anđeo. Nakon što su ga sljedećeg jutra opet vezali oko vrata i izvukli iz zatvora, svetac je umro. Pogani su željeli spaliti njegovo tijelo, ali ih je u tome spriječilo nevrijeme, pa su pobjegli. Tijelo su pronašli kršćani koji su ga 25. travnja 68. i pokopali.¹⁷⁹ Tog datuma označava se blagdan ovog sveca.¹⁸⁰ Mletački su trgovci, nekoliko stoljeća poslije svečeve

¹⁷⁴Preuzeto s: <http://laudato.hr/> (4. svibnja 2020.)

¹⁷⁵Dragić, Marko (2016). *Sveti Marko evanđelist u kršćanskoj kulturnoj baštini Hrvata*, Nova prisutnost: časopis za intelektualna i duhovna pitanja 14 (2), Zagreb, str. 261.

¹⁷⁶Sprud je površina tla od morskog ili riječnog pijeska uz obalu mora, rijeke ili jezera. (preuzeto s: <http://hjp.znanje.hr/>, 4. svibnja 2020.)

¹⁷⁷Dragić, Marko (2010). *Duhovna baština Hrvata u šibenskom zaleđu*. Godišnjak Titius: godišnjak za interdisciplinarna istraživanja porječja Krke, 3(3), str. 146.

¹⁷⁸Ibid.

¹⁷⁹Dragić, Marko (2016). *Sveti Marko evanđelist u kršćanskoj kulturnoj baštini Hrvata*, Nova prisutnost: časopis za intelektualna i duhovna pitanja 14 (2), Zagreb, 262-263.

¹⁸⁰Preuzeto s: <http://laudato.hr/> (4. svibnja 2020.)

smrti, njegovo tijelo prenijeli u Veneciju, koja ga štuje kao svoga zaštitnika, dok je njegov simbol ujedno i grb grada.¹⁸¹

2.14.3. Višestruki zaštitnik

Sveti Marko zaštitnik je zidara jer je prema legendi jedan zidar nakon pada sa skele preživio zahvaljujući molitvi upućenoj ovom svecu. Ovaj je svetac na slikama obično prikazan dok piše, a pokraj njega nalazi se krilati lav. Osim zidara, zaštitnik je i odvjetnika, građevinskih radnika, staklara, notara i pisara, zatvorenika te Egipta.¹⁸² Svetom Marku ljudi se mole za dobro vrijeme i žetvu, ali i za pomoć protiv nevremena, munje, tuče i nepripravne smrti, kao i u slučajevima nekakanja, okorjelosti i različitih bolesti vrata.¹⁸³

2.14.4. Procesije, blagoslov polja

U Unešiću se na spomendan svetog Marka održavao blagoslov polja i gospine trave ili djeteline. Za vrijeme mise svećenik bi na polju blagoslovio maslinove grančice koje su vjernici prethodno zaboli u svoj dio polja, nakon čega je slijedio blagoslov gospine trave ili djeteline. Potom bi se trava izrezala i pomiješala s hranom za ovce jer se vjerovalo da će im blagoslovljena trava donijeti zdravlje.¹⁸⁴ *U Vinovu je za sv. Marka bila fešta, poštivalo se taj blagdan i bija bi blagoslov polja.*¹⁸⁵

2.14.5. Pučke divinacije i izreke

Poznata izreka Zagore kaže: *Drži u njidrin ruke i ne vadi vanka do Sv. Marka.*¹⁸⁶ U Imotskoj se krajini ujutro slavi sveta misa, nakon čega svećenik blagoslivlja cvijeće i polja. Nekoć su žene na misu nosile i trave kako bi ih svećenik blagoslovio, a koje bi se nakon blagoslova čuvale jer se vjerovalo da su ljekovite. U Imotskom se također vjerovalo da će godina biti plodna ako na spomendan svetog Marka padne barem malo kiše.¹⁸⁷

¹⁸¹Dragić, Marko (2010). *Duhovna baština Hrvata u šibenskom zaleđu*. Godišnjak Titius: godišnjak za interdisciplinarna istraživanja porječja Krke, 3(3), str. 146.

¹⁸²Preuzeto s: <http://laudato.hr/> (4. svibnja 2020.)

¹⁸³Dragić, Marko (2016). *Sveti Marko evanđelist u kršćanskoj kulturnoj baštini Hrvata*, Nova prisutnost: časopis za intelektualna i duhovna pitanja 14 (2), Zagreb, str. 264.

¹⁸⁴Dragić, Marko (2010). *Duhovna baština Hrvata u šibenskom zaleđu*. Godišnjak Titius: godišnjak za interdisciplinarna istraživanja porječja Krke, 3(3), str. 146.

¹⁸⁵Zapisano 2020. godine u Utorima Gornjim. Kazala Jela Milić (djev. Čavka) rođena 1946. godine u Divojevićima.

¹⁸⁶Dragić, Marko (2016). *Sveti Marko evanđelist u kršćanskoj kulturnoj baštini Hrvata*, Nova prisutnost: časopis za intelektualna i duhovna pitanja 14 (2), Zagreb, str. 275.

¹⁸⁷Ibid, str. 276.

2.15. Duhovi

Blagdan Duhova, koji se još naziva i blagdan Pedesetnice, označava kraj vazmenog vremena. Tim se *pomičnim*¹⁸⁸ blagdanom, koji se slavi pedeset dana nakon Kristova uskrsnuća, obilježava silazak Duha Svetoga na apostole u Jeruzalemu.¹⁸⁹

Od svih apostola ustao je Petar, rekavši da se ispunilo obećanje proroka Joela koje kaže: *Izlit ću duha svojega na svako tijelo*. Upravo je Petar Izraelcima rekao da je Isus uskrsnuo te s nebesa izlio Duha Svetoga. Na upit o tome što im je činiti, Petar je mnoštvu rekao da čine pokoru i pokrste se jer će na taj način primiti Duha Svetoga te se spasiti.¹⁹⁰ Silaskom Duha Svetoga označen je svečani početak Crkve jer su na taj dan, prema Djelima apostolskim, apostoli ispunjeni Duhom Svetim počeli govoriti drugim jezicima, propovijedajući na taj način Evanđelje svim narodima.¹⁹¹

¹⁸⁸Taj blagdan nema određen datum, kao što nema ni Uskrs.

¹⁸⁹Preuzeto s: <http://laudato.hr/> (13. travnja 2020.)

¹⁹⁰Oberški, Janko (2005). *Biblijska povijest Staroga i Novoga zavjeta*, Marjan tisak, Split, 206-207.

¹⁹¹Preuzeto s: <http://laudato.hr/> (13. travnja 2020.)

2.16. Spasovo

Uzašašće je kršćanski blagdan kojim se obilježava Kristov ulazak u nebo. Slavi se četvrtkom, četrdeset dana nakon Uskrsa. Matejevo, Markovo i Lukino evanđelje govore o Isusovu Uzašašću. Spasovo je poznato i kao *drugi Uskrs*, a slavi se još od ranih stoljeća kršćanstva. Svojim Uzašašćem na nebo Isus Krist spasio je čovječanstvo. U Dalmatinskoj zagori pučki je naziv ovog blagdana *Križi* ili *Spasovo*.¹⁹²

*Kršćani vjeruju da se u Kristu spašavaju svi koji u Njega povjeruju i koji su s Njim povezani krštenjem. Krist je uskrsnuo i u Njemu i mi dobivamo vječni život. Krist je ušao u nebesku slavu svojeg Oca i u Njemu smo i mi dionici iste slave.*¹⁹³

Karakteristike su Uzašašća u hrvatskoj kulturnoj baštini spasovski ophodi, poznati kao *križari* i *križarice*, a prvi se put spominju u Bakru početkom 17. stoljeća.¹⁹⁴ Kako navodi Milićević, na *Križe* su u Dalmaciji mladići išli s križem u ophod selom. U Sinjskoj je krajini ta procesija obilazila sva polja i zaustavljala se na nekoliko mjesta gdje bi se obavljao blagoslov polja. Po narodnom vjerovanju, taj blagdan ima bitnu ulogu u plodnosti polja.¹⁹⁵

*Za blagdan Uzašašćau Lećevici bi se pravili vijenci i srca od tijesta koja su se kasnije bojala i prodavala. Tog dana igralo bi se kolo.*¹⁹⁶

¹⁹²Dragić, Marko (2009). *Spasovo u hrvatskoj tradicijskoj baštini*, Crkva u svijetu, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, vol. 44, br. 3, Split, 305-307.

¹⁹³Preuzeto s: <https://www.vjeraidjela.com/> (4. travnja 2020.)

¹⁹⁴Dragić, Marko (2009). *Spasovo u hrvatskoj tradicijskoj baštini*, Crkva u svijetu, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, vol. 44, br. 3, Split, str. 307.

¹⁹⁵Milićević, Josip (1967). *Narodni običaji i vjerovanja u Sinjskoj krajini*. U: *Narodna umjetnost: hrvatski časopis za etnologiju i folkloristiku*, vol. 5. i 6., br. 1., str. 483.

¹⁹⁶Zapisano 2015. godine u Kaštel Starom. Kazala Marija Čavka (djev. Bašić) rođena 1957. u Lećevici.

2.17. Tijelovo

Uz blagdan rođenja Isusa Krista, Uskrsa, Velike Gospe i Svih svetih, Tijelovo je najveći kršćanski blagdan. Njime se slavi utjelovljenje euharistije koje se dogodilo na Veliki četvrtak, zbog čega se Tijelovo svake godine i obilježava upravo na taj dan.¹⁹⁷

Svetkovina Presvetog Tijela i Krvi Kristove počela se slaviti u 13. stoljeću, a početci slavljenja vezani su za svetu Julijanu Liješku. U dobi od pet godina ostala je bez roditelja, a kao četrnaestogodišnjakinja postala je redovnicom, posvetivši se skrbi za bolesnike. U godinama koje su uslijedile Bog joj se više puta ukazao kako bi je upozorio da se blagdan Tijelova premalo slavi. Na njezin je nagovor 1246. godine u jednoj biskupiji uveden ovaj blagdan, a službeno se slavi zahvaljujući papi Klementu V. te papi Ivanu XXII. koji su svetkovanje Tijelova uveli u Katoličku Crkvu.¹⁹⁸

¹⁹⁷Dragić, Marko (2019). *Tijelovo u hrvatskoj katoličkoj crkveno-pučkoj kulturnoj baštini*, Crkva u svijetu, Vol. 54, No. 1, Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 60-61.

¹⁹⁸Ibid, 61-62.

2.18. Sveti Antun Padovanski

Riječ je živa kad život govori. Neka zato prestanu riječi, a neka djela govore. Prepuni smo riječima, a prazni djelima. (Sveti Antun)¹⁹⁹

Sveti Antun, poznat i kao *svetac cijelog svijeta*, jedan je od štovanih svetaca hrvatskog naroda.²⁰⁰

Štovanje sv. Antuna Padovanskoga u hrvatskoj crkveno-pučkoj baštini ogleda se u: postu, deveticama, zavjetima, krjesovima; škropljenjima kuća, stoke, dvorišta, vrtova, polja; hodočašćima, procesijama, pučkim običajima i slavljima; crkvama, zavjetnim kapelicama i drugim zavjetnim sakralnim objektima posvećenim sv. Antunu. Mnogobrojne su molitve i preporuke koje vjernici upućuju sv. Antunu Padovanskom.²⁰¹

2.18.1. Život

Sveti Antun Padovanski, rođen u Lisabonu 15. kolovoza 1195. godine, krštenjem dobiva ime Fernando. Kao sin bogatih roditelja odgojen je u lisabonskoj kaptolskoj školi.²⁰² U dvadesetoj godini života stupa u red sv. Augustina, među kanonike samostana sv. Vinka u Lisabonu, nakon čega prelazi u samostan sv. Križa u Coimbru.²⁰³

Godine 1219. biva zaređen za svećenika. Povorka s relikvijama franjevac koji su, propovijedajući Isusa Krista, podnijeli mučeničku smrt u Africi ostavlja snažan utjecaj na sveca te on stupa u red sv. Franje. Uzevši ime Antun, po zaštitniku franjevačke crkve, otišao je u Maroko. Razboljevši se, želio se vratiti u domovinu, ali je zbog oluje njegov brod završio na Siciliji.²⁰⁴ U Assisiju je susreo sv. Franju koji mu je zbog njegovih briljantnih propovijedi dopustio da propovijeda po cijeloj Italiji. Sveti Antun umro je u Arcelli kod Padove, 13. lipnja 1231. godine, u 36. godini života.²⁰⁵

Svetim ga je proglasio papa Grgur IX. već 1232. zbog mnogih čudesa koja su se zbila po njegovom zagovoru. Zvali su ga Čekić za krivovjerce jer je u raspravama s krivovjercima

¹⁹⁹Preuzeto s: <http://laudato.hr/> (9. svibnja 2020.)

²⁰⁰Preuzeto s: <http://laudato.hr/> (9. svibnja 2020.)

²⁰¹Dragić, Marko (2018). *Štovanje sv. Antuna Padovanskoga u hrvatskoj crkveno-pučkoj baštini*. EthnologicaDalmatica 25 (1), Etnografski muzej Split, str. 37.

²⁰²Ibid, str. 38.

²⁰³Preuzeto s: <https://www.bitno.net/> (9. svibnja 2020.)

²⁰⁴Dragić, Marko (2018). *Štovanje sv. Antuna Padovanskoga u hrvatskoj crkveno-pučkoj baštini*. EthnologicaDalmatica 25 (1), Etnografski muzej Split, 38-39.

²⁰⁵Preuzeto s: <http://laudato.hr/> (9. svibnja 2020.)

*bio nepobjediv, Škrinja zavjetna zbog izvanrednog poznavanja Svetog pisma te Svetac cijelog svijeta jer je rođen u Lisabonu, a djelovao u Sjevernoj Africi, Francuskoj i Italiji.*²⁰⁶

2.18.2. Višestruki zaštitnik

Vjernici se svetom Antunu posebno mole u slučaju gubljenja stvari. Zaštitnik je franjevac i biskupija, ljudi koji se vole, bračnih partnera, žena i djece, budućih majki, starijih, siromašnih, poniženih i potlačenih ljudi. Zaziva ga se u slučajevima neplodnosti i kod porođaja. Ljudi mu upućuju molitve za zaštitu od kuge, brodoloma, rata i bolesti očiju. Portugal ga štuje kao svog zaštitnika, a poznat je i kao zaštitnik vjere u Presveti Sakrament. Djevojke se mole sv. Antunu kako bi pronašle dobrog muža.²⁰⁷

Na umjetničkim slikama prikazan je s djetetom Isusom u jednoj te knjigom ili ljiljanom u drugoj ruci.²⁰⁸ Ljiljan predstavlja čistoću te se zbog toga smatra simbolom Blažene Djevice Marije.²⁰⁹ Osim ljiljana, oznake su Svetog Antuna i riba, plamen te procvjetali križ.²¹⁰

2.18.3. Post, devetnica, zavjeti, krjesovi

Trinaest utoraka prije blagdana sv. Antuna Padovanskog vjernici poste njemu u čast, utječu se njegovu svetom zagovoru kod Boga, moleći se za svoje potrebe. Moli se najčešće za određenu nakanu, na čast sv. Antuna.²¹¹ U Sinjskoj se krajini sveti Ante slavi kao zaštitnik domaćih životinja. Nekada su žene trinaest utoraka postale svetom Anti da bi im stoka ostala zdrava.²¹² Večer prije blagdana svetog Ante stanovnici iznad Podbablja kod Imotskog okupili bi se, donijeli drva i zapalili svitnjak. Vatra je u kršćanstvu simbol pobjede svjetla nad tminom.²¹³ Uoči spomendana, pokraj kapelice, ali i na brežuljcima sela Glavice, stanovnici su palili vatru.²¹⁴

²⁰⁶Preuzeto s: <http://laudato.hr/> (9. svibnja 2020.)

²⁰⁷Dragić, Marko (2018). *Štovanje sv. Antuna Padovanskoga u hrvatskoj crkveno-pučkoj baštini*. *EthnologicaDalmatica* 25 (1), Etnografski muzej Split, str. 40.

²⁰⁸Preuzeto s: <http://laudato.hr/> (9. svibnja 2020.)

²⁰⁹Badurina, Anđelko (1990.) *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*. Kršćanska sadašnjost, Zagreb, str. 387.

²¹⁰Ibid, str. 119.

²¹¹Dragić, Marko (2018). *Štovanje sv. Antuna Padovanskoga u hrvatskoj crkveno-pučkoj baštini*. *EthnologicaDalmatica* 25 (1), Etnografski muzej Split, 45-46.

²¹²Miličević, Josip (1967). *Narodni običaji i vjerovanja u Sinjskoj krajini*. U: *Narodna umjetnost: hrvatski časopis za etnologiju i folkloristiku*, vol. 5. i 6., br. 1., str. 483.

²¹³Dragić, Marko (2018). *Štovanje sv. Antuna Padovanskoga u hrvatskoj crkveno-pučkoj baštini*. *EthnologicaDalmatica* 25 (1), Etnografski muzej Split, str. 47.

²¹⁴Miličević, Josip (1967). *Narodni običaji i vjerovanja u Sinjskoj krajini*. U: *Narodna umjetnost: hrvatski časopis za etnologiju i folkloristiku*, vol. 5. i 6., br. 1., str. 483.

2.18.4. Hodočašća, procesije, slavlja, običaji, molitve

Na spomendan svetog Ante stanovnici Podbablja odnose u crkvu bijele ljljane koje stavljaju ispred kipa sveca ili u njegovo naručje. U župi Podbablje, u mjestu Drum, nalazi se i kapelica svetog Ante kojoj vjernici svake godine hodočaste.²¹⁵

Sveti Ante nebeski je zaštitnik Gornjih Vinjana, gdje je narod 1892. godine njemu u čast sagradio i crkvu.²¹⁶ Stanovnici vjeruju da će molitva upućena ovom svecu biti uslišena samo ako se moli iskreno, iz srca. O običajima vezanim za blagdan svetog Ante, Dragić kaže:

*Stari ljudi bi, u Podbablju kod Imotskoga, znali reći da se sa svetim Antom može nagoditi: zavjetovalo bi se na post: od trinaestoga šestog odbrojalo bi se unazad trinaest utoraka, a onda bi ti sv. Ante pomogao u onome za što ga se moli. Molila se njegova krunica: trinaest Očenaša, trinaest Zdravo Marija, trinaest Slava Ocu i jedno Vjeronanje. Govorili bi da bi pomogao naći ako si što god zametnuo, izgubio ili za šta mu se utječeš. A na utorke bi se postilo samo od kruhu i vodi ili bi se svarilo zelja na ulje ili krumpira.*²¹⁷

U Prugovu, malenom selu nadomak Splita, svake se godine na spomendan ovog sveca tradicionalno održava misno slavlje praćeno procesijom. Zahvaljujući stanovnicima, do današnjih se dana očuvao i *pravi starinski dernek*, fešta svetog Ante.²¹⁸

²¹⁵Dragić, Marko (2018). *Štovanje sv. Antuna Padovanskoga u hrvatskoj crkveno-pučkoj baštini*. EthnologicaDalmatica 25 (1), Etnografski muzej Split, str. 52.

²¹⁶Ibid, str. 51.

²¹⁷Ibid, str. 53.

²¹⁸Preuzeto s: <https://www.dalmacijadanas.hr/> (10. svibnja 2020.)

2.19. Sveti Ivan Krstitelj

*Tko ima dvije haljine, neka podijeli s onim koji nema. U koga ima hrane, neka učini isto tako. Imaj srca, kršćanine, za drugoga, pa će ga i Bog imati za tebe!*²¹⁹

Ivan Krstitelj bio je asketski²²⁰ propovjednik pokore, najveći i posljednji prorok Starog zavjeta.²²¹ Blagdan rođenja ovog sveca, pustinjaka i mučenika slavi se 24. lipnja, dok se 29. kolovoza spominjemo njegova mučeništva. Taj je datum poznat i kao Glavosijek Ivana Krstitelja. Prema zapisima Svetog pisma, upravo je sveti Ivan krstio Isusa Krista. Njegovi roditelji Zaharija, starozavjetni svećenik, i Elizabeta, rođakinja Blažene Djevice Marije, dugo nisu mogli imati djece, a kada im se rodio sin, majka mu je željela nadjenuti ime Ivan, čije je značenje 'Gospodin je milostiv'.²²²

Lik i djelo svetog Ivana Krstitelja tijekom povijesti veoma su se štovali. Datum njegova rođenja u Srednjem je vijeku bio poznat i kao *ljetni Božić*.²²³ O njegovu značaju za kršćanstvo govori i činjenica da se u srednjovjekovnoj ikonografiji često pojavljuje uz Isusa i Mariju.²²⁴

Kako navodi Dragić, oznakom *Krstitelj* razlikuje se od svetog Ivana Apostola, a naziv je dobio jer je u rijeci Jordanu krstio Isusa Krista. Spomendan rođenja svetog Ivana Krstitelja obilježava se pretkršćanskim kulturnim običajem paljenja krijesa. U Dalmaciji je svitnjak sinonim za krijes.²²⁵

Dragić navodi da su nekoć *uoči blagdana Svetoga Ivana Krstitelja (24. lipnja) seljaci (...) po poljima palili male krjesove želeći tako magijski dozvati jaču sunčanu toplinu da im polje bolje rodi. Cijelu noć je zvonjava crkvenih zvona pratila te običaje*.²²⁶

U Utorima bi se za svetog Ivana palija svitnjak.²²⁷

²¹⁹Preuzeto s: <https://narodni.net/> (28. svibnja 2020.)

²²⁰Grč. *asketes*– pustinjak, pokajnik, onaj koji svojevolumnim gladovanjem i mučenjem tijela u sebi svladava strasti i prohtjeve.

²²¹Dragić, Marko (2014). *Ljubavne divinacije u kulturnoj baštini Hrvata, Bošnjaka, Srba i Poljaka*, EthnologicaDalmatica, Vol. 21, No. 1, Split, str. 113.

²²²Preuzeto s: <https://narodni.net/> (28. svibnja 2020.); Dragić, Marko (2007). *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*, Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, str. 56.

²²³Ibid.

²²⁴Marasović-Alujević, Marina (1985). *Hagionimi srednjovjekovnog Splita*, Starohrvatska prosvjeta, vol. 3, br. 15, Split, str. 278.

²²⁵O tome više: Dragić, Marko; Dragić, Helena (2019). *Sveti Ivan Krstitelj u hrvatskoj tradicijskoj baštini, Croaticaet Slavica Iadertina 15 (1)*. Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilište u Zadru, Zadar, 2019. 275-329.

²²⁶Dragić, Marko (2015). *Hrvatski panspermijski običaji, ophodi, obredi i divinacije u europskom kontekstu*, Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, str. 177.

²²⁷Zapisano 2020. godine u Utorima Gornjim. Kazala Jela Milić (djev. Čavka) rođena 1946. u Divojevićima.

Običaj je bio da se zapali svitnjak (vatra) dan prije svetkovine. Na selima u Dalmatinskoj zagori (Lećevica, Divojevići, Kladnjice, Unešić, Prgomet, Primorski Dolac...) preskakao bi se plamen vatre, natjecali bi se tko će više preskočiti plamen vatre. Na brdu Svetog Ivana iznad Kaštela zapale se svijeće dan prije svetkovine. Običaj je da se navečer dođe na brdo Svetog Ivana i da se stoji cijelu noć, pritom se nosi i jelo i piće. Ujutro se odsluša sveta misa pa se ide kućama. Na Ivandan je običaj da ljudi koji slave imendan pripreme jelo i piće te pozovu i počaste svoje prijatelje i bližnje.

Za vrijeme nevremena, krupe, kiše i oluje pjevala bi se sljedeća pjesma u skupinama kod nekoga u kući:

Biži, biži Irudice

Majka ti je Poganice

Od Boga prokleta

Svetog Ivana razapeta

*Biži, biži u raj*²²⁸

Na proslavi rođendana Heroda Antipe, Herodijadina kćerka zanosno je plesala te joj je Herod obećao ispuniti svaku želju, makar i ako zatraži polovicu kraljevstva. Nakon plesa Herodijadina kćerka pitala je majku za savjet što će zatražiti od Heroda a majka joj je rekla da traži glavu Ivana Krstitelja na pladnju. Ona je to i zatražila od Heroda koji joj je ispunio želju. Herodijada i njezina kćerka krive su za smrt Ivana Krstitelja. Stoga su one u folkloru Hrvata demonska bića. U hrvatskoj tradiciji Herodijada se naziva Poganica, a njezina kćerka Irudica. Po narodnom vjerovanju, Irudica predvodi olujno nevrijeme praćeno jakom grmljavinom, a njezina majka, Poganica, sakrivena u oblaku krije je da ne bude pogođena. Nekoć su Hrvati bajali protiv Irudice. Nekadašnje basme kristijanizirane su te se i u naše vrijeme izgovaraju kad grmi i sijeva kako bi se ljudi i njihovo imanje zaštitili od Irudice.²²⁹

U Ogorju su se palili svitnjaci i priskakali. Kad bi se vatra ugasila, bacilo bi se po njoj luga. Uvik su se ljudi natjecali, gledalo se čija će vatra bit veća.²³⁰

²²⁸Zapisano 2015. godine u Kaštel Starom. Kazala Marija Čavka (djev. Bašić) rođena 1957. u Lećevici.

²²⁹Dragić, Marko (2017). *Irudica u hrvatskome folkloru*, Croaticaet Slavica Iadertina, 13 (1), Sveučilište u Zadru, Odjel za kroatistiku i slavistiku, Zadar, str. 135.

²³⁰Zapisano 2020. godine u Splitu. Kazala Anđelija Elez (djev. Rađa) rođena 1937. u Ogorju Donjem.

2.20. Sveta Ana

Sveta Ana, majka Blažene Djevice Marije, živjela je u Betlehemu. Blagdan ove svetice, čije ime znači 'milost', slavi se 26. srpnja.²³¹ Postoje vjerovanja prema kojima su se sveta Ana i njezin suprug, sveti Jakov, godinama molili Bogu u želji za djetetom, što im se i ostvarilo u podmaklim godinama. Upravo je to razlog zbog kojeg se Gospina majka slavi kao zaštitnica trudnica, majki te uspješnog braka. Vjernici joj se utječu u želji za kvalitetnim brakom, a trudnice je mole za pomoć pri porodu.²³²

Osim što je simbol materinstva, ova je svetica poznata i kao zaštitnica rudara, siromaha, krojača, zlatara i stolara.²³³ Njezin se spomendan slavi i kao dan baka i djedova. Vjernici joj se obraćaju za pomoć u borbama s nevremenom i bolovima. Mnogi se kršćani svetoj Ani mole i za laku smrt, s obzirom na to da su, prema predajama, Marija i Isus bili uz nju u trenutku smrti.²³⁴

Stanovnici šibenskog zaleđa molili su se svetoj Ani radi zaštite od uroka. U Unešiću bi se triput prekrstili, a zatim molili:

Oj misusovo, u ime Isusovo,

sveta Ana, Gospina majka:

„Pokaži mi svu istinu bolesti

*i zdravlja i života”.*²³⁵

²³¹Preuzeto s: <https://www.compas.com.hr/> (28. svibnja 2020.)

²³²Preuzeto s: <https://www.vjeraidjela.com> (28. svibnja 2020.)

²³³Preuzeto s: <https://www.compas.com.hr/> (28. svibnja 2020.)

²³⁴Preuzeto s: <https://www.vjeraidjela.com/> (28. svibnja 2020.)

²³⁵Dragić, Marko (2014). *Starinske molitve u šibenskom zaleđu*, Titius, Vol 6-7, Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 294-295.

2.21. Velika Gospa

Svetkovinom Velike Gospe slavimo uznesenje Blažene Djevice na nebo, *odakle kraljuje u slavi, zajedno s Isusom*, kako bi veličala Boga i molila za nas.²³⁶

Blagdan Velike Gospe ili Gospe Sinjske znameniti je crkveni blagdan čitavog kraja. Za taj se blagdan vezuju mnoga vjerovanja i običaji. Nekada su se u čitavom mjestu uočili Uzašašća Blažene Djevice Marije na nebo palili svitnjaci. Ljudi iz raznih krajeva Hrvatske hodočaste Blaženoj Djevici Mariji te joj se zavjetuju, najčešće za zdravlje.²³⁷

*Na dan Uzašašća Blažene Djevice Marije na nebo, u selima Zagore pravili bi se vijenci, igralo bi se kolo te bi se od tijesta pravila srca koja bi se kasnije bojila i prodavala.*²³⁸ *U Čvrljevu je za Veliku Gospu bila fešta i poštivalo se taj blagdan.*²³⁹ *U Ogorju bi bila misa. Ko je zavitan, ide pješke do Sinja priko Zelova. Ljudi bi i bosu išli. Zavitovalo se za zdravlje, za svoju dicu i familiju.*²⁴⁰

2.21.1. Čudotvorna slika Gospe Sinjske

Znamenita čudotvorna slika Gospe od Milosti simbol je Rame, naselja sjeverne Hercegovine. Crkva u kojoj se čuvala više je puta stradala u razdoblju turskih osvajanja, a naposljetku je i zapaljena. Unatoč svemu, slika je do današnjih dana ostala neoštećena.²⁴¹

Nakon što su Turci 1683. izgubili bitku kod Beča, odlučili su se osvetiti Hrvatima katolicima koji su napustili Bosnu i Hercegovinu. Kako bi bili oslobođeni od neprestanih turskih progona, ramski su se franjevci prisilno odselili u Dalmaciju, a jedino što su sa sobom odnijeli bila je čudotvorna slika.²⁴² 1687. godine, nastanili su se u Sinju koji je, po zagovoru Blažene Djevice Marije, obranjen od turskih napada *s 14. na 15. kolovoza 1715. godine.*²⁴³

²³⁶Preuzeto s: <https://www.bitno.net/> (27. svibnja 2020.)

²³⁷Milićević, Josip (1967). *Narodni običaji i vjerovanja u Sinjskoj krajini*. U: *Narodna umjetnost: hrvatski časopis za etnologiju i folkloristiku*, vol. 5. i 6., br. 1., str. 485.

²³⁸Zapisano 2015. godine u Kaštel Starom. Kazala Marija Čavka (djev. Bašić) rođena 1957. u Lećevici.

²³⁹Zapisano 2020. godine u Utorima Gornjim. Kazala Jela Milić (djev. Čavka) rođena 1946. godine u Divojevićima.

²⁴⁰Zapisano 2020. u Splitu. Kazala Anđelija Elez (djev. Rađa) rođena 1937. u Ogorju Donjem.

²⁴¹Dragić, Marko (2016). *Legende i svjedočanstva o čudotvornoj slici Gospe Sinjske*, Croaticaet Slavica Iadertina 12 (1), Sveučilište u Zadru, Odjel za kroatistiku i slavistiku, Zadar, str. 154.

²⁴²Ibid.

²⁴³Dragić, Marko (2016). *Legende i svjedočanstva o čudotvornoj slici Gospe Sinjske*, Croaticaet Slavica Iadertina 12 (1), Sveučilište u Zadru, Odjel za kroatistiku i slavistiku, Zadar, str. 154.

2.22. Sveti Mihovil

Kako navodi Marasović-Alujević, Mihovil je arkandžel koji pripada skupini svetaca pri vrhu hagiografske²⁴⁴ ljestvice. Arkandželi su individualizirani vlastitim imenima koja tumače njihove funkcije. Sv. Mihovil vojskovođa je *vojske nebeske*, vođa i pobjednik u borbi protiv pobunjenih anđela. Kult sv. Mihovila započeo je u 4. st. na istoku, a krajem 5. st. i na zapadu, s hodočasničkim svetištem u Monte Garganu²⁴⁵, odakle se veoma brzo proširio obalom istočnog Jadrana.²⁴⁶

*U stara bi vremena u Utorima za feštu sv. Mijovila pekli uštipke, veselilo bi se. Ujutro bi se išlo na misu i na procesiju. Momci i djevojke bi plesali, igralo bi se kolo. Nema tih običaja više, danas se samo na misu ide.*²⁴⁷

²⁴⁴Hagiografija jest pojam koji označava životopis svetaca.

²⁴⁵Rt na istočnoj obali Italije.

²⁴⁶Marasović-Alujević, Marina (1985). *Hagionimi srednjovjekovnog Splita*, Starohrvatska prosvjeta, vol. 3, br. 15, Split, str. 290.

²⁴⁷Zapisano 2020. godine u Utorima Gornjim. Kazala Jela Milić (djev. Čavka) rođena 1946. u Divojevićima.

2.23. Svi sveti, Dušni dan

Spomen kršćanskih mučenika počeo se slaviti od 4. stoljeća. Prvi tragovi općeg slavlja Svih svetih zabilježeni su najprije u Antiohiji i to u nedjelju nakon Duhova. Taj običaj naveden je i u 74. homiliji svetoga Ivana Zlatoustog. Taj običaj sačuvao se do danas u Pravoslavnoj crkvi i označuje svršetak uskrasnoga dijela liturgijske godine.²⁴⁸

Blagdan Svih svetih slavi se kao spomen na sve poznate i nepoznate kršćanske svece i svete, a počeo se slaviti kada je papa (sveti) Bonifacije IV. (608-615) rimski panteon posvetio Bogorodici i mučenicima (oko 610. god.). Blagdan se najprije svetkovao u nedjelju nakon Duhova, a u Irskoj se slavio 1. studenoga. Sveti Grgur III., papa od 731 do 741., na zahtjev irskih monaha uveo je svetkovanje na 1. studenoga kada je kapelu u rimskoj bazilici posvetio Svim svetim. U vrijeme Karla Velikog (747-814) blagdan je već bio iznimno proširen. Sin Karla Velikog kralj Luj Pobožni (778-840), na zahtjev Grgura IV. koji je bio papa od 827. do 844., uz prihvaćanje svih biskupa, 835. godine proglasio je blagdan Svih svetih zapovjednim blagdanom.²⁴⁹

Tradicija prisjećanja na preminule traje još od 7. stoljeća.²⁵⁰ Na Dušni dan, koji se slavi drugog dana mjeseca studenog, Crkva se prisjeća svih vjernih mrtvih. Tog dana svi svećenici trebaju prikazati tri mise – jednu za vjerne mrtve, drugu na nakanu Svetog Oca i treću po svojoj nakani, što je 1915. godine ozakonio papa Benedikt XV.²⁵¹

Kako navodi Dragić, u hrvatskoj je tradicijskoj kulturi iznimno cijenjen kult groblja, a izreka *Pokaži mi kakvo je groblje, odmah ću ti reći kakvo je selo* najbolje svjedoči o tome.²⁵²

Spomendan mrtvih, koji se na vanjski način počinje slaviti već dan prije, na blagdan Svih Svetih, kad ožive naša groblja, prilika je da za naše drage pokojnike učinimo ono najvrednije, da za njih molimo. Majka Crkva sama nam daje najljepši primjer, jer ona za

²⁴⁸Dragić, Marko (2012-13). *Svi sveti u hrvatskoj kulturnoj baštini*, Radovi Hrvatskoga društva za znanost i umjetnost, XIV-XV, Sarajevo, 2012.-2013., 71.-80.

²⁴⁹Ibid.

²⁵⁰Dragić, Marko (2013). *Dušni dan u hrvatskoj katoličkoj baštini*, Obnovljeni život, časopis za filozofiju i religijske znanosti, 68 (3), Filozofsko-teološki institut Družbe Isusove, Zagreb, str. 418.

²⁵¹Dragić, Marko (2010). *Svijeća u kulturnoj baštini Hrvata*, Crkva u svijetu, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, 4, Split, str. 484.

²⁵²Ibid.

vjerne mrtve ne prestaje moliti.²⁵³ Ova su dva blagdana povezana i podrazumijevaju odlazak obitelji na groblja, paljenje svijeća te kićenje grobova cvijećem.²⁵⁴

*U Ogorju se za Mrtvi dan uvijek išlo na misu, plaćale su se mise za blago. U kućama bi se stavila u čaše svića dušnica na vodu i maslinovo ulje i zapalila za mrtve duše.*²⁵⁵

*U to vrijeme obilazili su se grobovi naših najmilijih koji više nisu među nama, stavljalo bi se cvijeće i palile svijeće na grobovima. U kući se za dušu mrtvih palila tzv. svijeća dušica koja bi se držala po nekoliko dana.*²⁵⁶

U Hrvacama su se uoči Svih svetih palili svitnjaci i pucalo se iz mačkula²⁵⁷. Tih se dana u čitavom Sinjskom kraju kušalo mlado vino, nakon čega su se zatvarale bačve. Svi sveti su se, uz obilnije gošćenje, ujedno smatrali i prvim Božićem.²⁵⁸

Da se Svi sveti smatraju *prvim Božićem* navodi i Braica, dodajući kako je to ne samo dan spomena na sve svece i štovanja pokojnih već je i dan kada, prema narodnim običajima, završava čuvanje blaga na udaljenim pašnjacima, a pastire se nagrađuje za rad.²⁵⁹

²⁵³Preuzeto s: <https://hu-benedikt.hr/> (6. travnja 2020.)

²⁵⁴Dragić, Marko (2010). *Svijeća u kulturnoj baštini Hrvata*, Crkva u svijetu, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, 4, Split, str. 484.

²⁵⁵Zapisano 2020. u Splitu. Kazala Anđelija Elez (djev. Rađa) rođena 1937. u Ogorju Donjem.

²⁵⁶Zapisano 2015. godine u Kaštel Starom. Kazala Marija Čavka (djev. Bašić) rođena 1957. u Lećevici.

²⁵⁷Mačkula (maškula) jest naprava za pucanje, domaće izrade, koja proizvodi prasak bez hica (preuzeto s: <http://hjp.znanje.hr/>, 6. travnja 2020.)

²⁵⁸Miličević, Josip (1967). *Narodni običaji i vjerovanja u Sinjskoj krajini*. U: *Narodna umjetnost: hrvatski časopis za etnologiju i folkloristiku*, vol. 5. i 6., br. 1., str. 490.

²⁵⁹Braica, Silvio (2004). *Božićni običaji*. *EthnologicaDalmatica*, Split, 6-7.

3. Nekadašnji život

Momci bi curama dolazili na silo – pjevali bi im, jelo se i pilo, po cijelu noć bi sjedili i zabavljali se. Kada su naše bake i djedovi bili mlađi onda bi se navečer okupili u kući njihove bake koje bi prerađivale vunu i pravile konac od kojega su se ručno plele čarape, džemperi, kape. Kako prije nije bilo tkalačkog stroja onda bi naše bake stavile tkaninu svaka u svoj lonac pa bi na taj način izrađivale pokrivače i sl. jer toga u tim vremenima nije bilo za kupiti. Postelje su pravile od tzv. kukuruzne lepušine²⁶⁰, a od toga bi pravile i jastuke. Prije nego što bi se otišlo negdje, roditelji bi djecu prekrstili i zaželjeli bi im sreću. Nije bilo psovke ni mržnje. Svi su se stanovnici u selu slagali kao jedna jedina obitelj i međusobno jedni drugima pomagali.²⁶¹

Na upit o nekadašnjem životu, teta mi je odgovorila:

Dite moje, poštivalo se starije ljude, od robe smo nosili šta smo imali. Roba bi se radila od sukna, prela se vuna i od nje su se radile čorape. Stari ljudi su orali s volin. Od vune su se tkali sukanci i prelo se. Nosili smo tkat i kad bi se otkalo onda bi nosili u Drniš na valjanje i onda bi se u njimon ležalo. Šenica se žela, žene su nosile snope šenice. Muški su pušili lule, nije prije duvana bilo.

Sličnim su životom nekada živjeli i stanovnici Ogorja:

Dušo moja, živilo se kako je ko moga. Ljudi bi uvijek učinili jedni drugima. Kad bi se išlo čuvat ovce, nosilo bi se u torbi kruva, pršuta, sira. Kako je ko ima, tako je nosija. Sikli bi drva od metra pa bi tovarili na magarce i sebe bi uprtili i nosi kući. Ko je drža do toga, svake bi subote škropija blago. Kuva bi se kriv u naćvama i onda bi se peka pod pekon. Nije bilo kvasca nega se otkine malo od kruva i metiš u brašno i tako se spremalo. Prije Božića bi se bra grm, meća u vriće i nosija kući. Na gumnu bi se sušili listovi pa bi se onda to davalo blagu da jide. Ako ne bi tili onda bi se stavilo u rasolinu, u sol i vodu, pa bi in se opet dalo. Nije bilo sata, gledalo bi se po suncu. Kad bi sunca nestalo, blago bi se gonilo kući. Tako je tada bilo. Dite moje, vapi Boga i ne boj se nikoga.²⁶²

²⁶⁰Kukuruzna lepušina - ono što bi se dobilo kada bi se ogulio kukuruz.

²⁶¹Zapisano 2015. godine u Kaštel Starom. Kazala Marija Čavka (djev. Bašić) rođena 1957. u Lećevici.

²⁶²Zapisano 2020. godine u Splitu. Kazala Anđelija Elez (djev. Rađa) rođena 1937. u Ogorju Donjem.

4. Mitski svijet Zagore

Zagorani su proteklih stoljeća usmenom tradicijom sačuvali svoju kulturnu baštinu, čiji su važan dio, između ostalog, i predaje o mitskim i demonskim bićima. Najčešće mitsko biće Zagore, ali i hrvatske mitologije općenito jest vila.²⁶³

4.1. Vile

Vile su stvorenja na koja se često može naići u mnogim svjetskim mitologijama. U grčkoj su mitologiji, primjerice, nimfe opisane kao polubožanske žene s obilježjima vila. U hrvatskoj tradicijskoj baštini kraljice ljelje poznate su i kao *rusaljke*, što je slavenski naziv za vodene vile.²⁶⁴

Postoji više vjerovanja o postanku vila. Jedna od predaja kaže da je Bog odlučio sići na zemlju i provjeriti kako žive Adam i Eva. Na upit o broju djeca, Eva je slagala, pa je umjesto dvanaestero rekla šestero. Od zatajene djece nastale su vile. Druga, pak, predaja kaže da je Eva zatajila najljepše kćeri, zbog čega je Bog upravo njih, kao posebne, izabrao za vile.²⁶⁵

„Percepcija vila razlikuje se u zapadnoeuropskim i istočnoeuropskim zemljama. U britanskim mitskim predajama, vile su mala šumska stvorenja s krilima, a okupljaju se oko cvijeća, potoka i jezera. U slavenskoj i hrvatskoj mitologiji, vile su bajkovite ljepotice, gotovo uvijek u dugim bijelim, rjeđe plavim haljinama, duge zlatnožute počešljane kose, s modrim ili zelenim očima, s cvjetnim vijencem na glavi, milozvučnog glasa, hitre i vitke. Oličenje su ljepote.”²⁶⁶

4.2. Vilinski svijet u Zagori

Postojalo je vjerovanje da se snaga i moć vila krije u njihovoj kosi, zbog čega su junaci često znali oko pojasa vezati viline vlasi kako bi bili jaki i nepobjedivi. Prema predajama, vila bi uklela onog tko bi joj iščupao vlas, nakon čega bi umrla od tuge:

²⁶³Dragić, Marko (2013). *Mitski svijet Zagore u kontekstu europske mitologije*. U: *Kultovi, mitovi i vjerovanja u Zagori*. Zbornik radova sa znanstvenog skupa održanog 14. prosinca 2012. u Unešiću. Ur: Vicko Kapitanović. Kulturni sabor Zagore, Veleučilište u Šibeniku, Filozofski Fakultet u Splitu – Odsjek za povijest, Split, 195-196.

²⁶⁴Kulišić, Špiro (1979). *Stara Slavenska religija u svjetlu novijih istraživanja posebno balkanoloških*, Sarajevo, str. 139.

²⁶⁵Dragić, Marko (2013). *Mitski svijet Zagore u kontekstu europske mitologije*. *Kultovi, mitovi i vjerovanja u Zagori*. Zbornik radova sa znanstvenog skupa održanog 14. prosinca 2012. u Unešiću. Vicko Kapitanović. Kulturni sabor Zagore, Veleučilište u Šibeniku, Filozofski Fakultet u Splitu – Odsjek za povijest, Split, str. 197.

²⁶⁶Dragić, Marko (2018). *Vile u tradicijskim pričama šibenskoga zaleđa*, *Suvremena pitanja*, časopis za prosvjetu i kulturu, XIII, 25, Mostar, str. 135.

Kad vile kolo igraju (...) imadu duge kose i ako se slučajno vila zaplete (...) dozove nekoga momka da joj otplete kose... I kad toga momka ona zove da joj rasplete kose, ako se zapela, ne znan – negdi za bus ili tako, ne smi dlaka puknit. Ako on skine te dlake, a nijedna ne pukne; onda se ona njemu ukaže i postane njegova vila. A ako mu slučajno dlaka pukne, onda ga ona prokune, a zatim i sama umre.²⁶⁷

Vjeruje se da su vile pomagale junacima i u sela dolazile samo noću. Podržavale su i hajduke pa je, kako predaje kažu, svaki od njih imao svoju vilu:

Junaci bi zazivali vile da im pomognu, i u borbi i oko blaga i koju će curu zaprosit. Kad bi išli hajduci u borbu (...) oni su bili većinom junaci, momci spremni na sve. I hajduk nije moga bit onaj koji nije moga konja potrat u galop. Znači, mora je bit brz, otporan, neustrašiv; ali da bi sve to posjedova, triba imat nekog ko ga podržaje – svaki, znači, hajduk ima svoju vilu.²⁶⁸

²⁶⁷Ibid, str. 199.

²⁶⁸Dragić, Marko (2013). *Mitski svijet Zagore u kontekstu europske mitologije*. U: *Kultovi, mitovi i vjerovanja u Zagori*. Zbornik radova sa znanstvenog skupa održanog 14. prosinca 2012. u Unešiću. Ur: Vicko Kapitanović. Kulturni sabor Zagore, Veleučilište u Šibeniku, Filozofski Fakultet u Splitu – Odsjek za povijest, Split, str. 200.

4.3. Praznovjerja

- *Ne valja se češljat po noći.*
- *Ne valja mest kuću po noći.*
- *Ne valja zviždati po noći.*
- *Ne valja se gledat u ogledalo prije spavanja.*
- *Ako žena sidi na kutu stola, za nju se kaže da se neće udat. Isto vridi i za muške.*
- *Nediljom se ne smiju šišat nokti.*
- *Ako te svrbi livi dlan, dobit ćeš para, a ako te svrbi desni dlan, davat ćeš para.*
- *Ako ti crna mačka priđe priko puta, tribašpljunit i prikrstit se.*
- *Ako te češe liva strana nosa, ljutit ćeš se, a ako te češe desna strana nosa, ljubiti ćeš se.*
- *Kad ti se štuca, neko te spominje.*
- *Ako vidiš malog pauka, to je znak sriće.*
- *Ako pšenica ne rodi, to znači da naredna godina neće bit dobra.*
- *Ne valja mest prema nekome jer se vjeruje da se taj/ta neće oženit/udat.*
- *Ako nađeš ditelinu sa 4 lista, to je srića.²⁶⁹*

²⁶⁹Zapisano 2015. godine u Lećevici. Kazao Ivan Bašić rođen 1953. u Lećevici.

Rječnik

badnjaci – drva koja se stave jedna preko drugih da bi se nakon toga zapalila vatra

blago – domaće životinje

brime – složena drva ili trava što su na leđima najčešće nosile žene

bukara – drvena čaša za vino koja bi kružila oko komina od jedne do druge osobe

dernek – veliko veselje

dolac – udubljenje u kršu kojem je dno pokriveno obradivom zemljom

gumno (*gumno*) – kružni prostor sa stožinom u sredini na kojem se vrši ili mlati žito i na kojem svatovi igraju kolo

izist – pojesti

kočak – dio tora za janjce i kozliće ili bolesno blago

lepušina – košuljica kojom je omotan kukuruzni klip

mutap – pokrivač napravljen od ovčje vune

načve – drvene posude u kojima se mijesi kruh

naramak – grm, trava ili drva koja se mogu obuhvatiti s obje ruke i nositi na ramenu

njiva – zemlja koja se obrađuje

pitorak – ograđeni prostor ispred tora u kojem se za ljepšeg vremena drži blago

prizida – suhozid koji odvaja parcele (zemljišta)

pule – mlado magare

silo – odlazak djevojci radi udvaranja

stožina – duži drveni kolac oko kojeg se nasađuje plast, a najčešće se nalazi na sredini gumna (*gumna*)

traverša – pregača²⁷⁰

²⁷⁰Zapisano 2015. godine u Kaštel Starom. Kazala Marija Čavka (djev. Bašić) rođena 1957. u Lećevici.

5. Zaključak

Zemlja je to gdje svaki kamen ima svoju priču, zemlja legendi, vila, uskokâ i hajdukâ, živopisne usmene predaje, ali iznad svega, zemlja ljudi koji, škrti na riječima, nude srce na dlanu.²⁷¹ Dalmatinska zagora prostor je bogat kulturom, običajima i svetkovinama u kojima su utkana stoljeća tradicije.

Nekada davno Zagora je bila naseljenije mjesto, a život njezinih stanovnika bio je jednostavan, skroman, usmjeren na Boga, molitvu i rad. Međutim, tradicija i običaji uvijek su se poštovali. Iako se dosta tradicijskog nasljeđa izgubilo do današnjih dana, još ima onih koji zahvaljujući stanovnicima ne padaju u zaborav.

Dani svetkovina obilježeni su molitvama, a neke su od njih i dandanas prisutne diljem Zagore, kao i religijski obredi apotropejskog karaktera. Uz opise obiteljskog života koje su kazivači nesebično iznijeli, u radu je također dočaran način zabavljanja. Derneći i tzv. *sila* na kojima su se pjevale pjesme i plesala kola bila su izvor zabave i veselja te upoznavanja ljudi. Bogat dio predaja čine priče o susretu s vilama, mitološkim bićima specifičnim za područje Zagore.

Tradicionalni duh, bogata prošlost i baština ono je što Zagoru čini zanimljivom, privlačnom i vrijednom istraživanja. Potrebno je održavati tradiciju i običaje, prenijeti ih mlađim naraštajima, kako ne bi, odlaskom najstarijih stanovnika, bili zauvijek zaboravljeni. Ostatci prošlosti sačuvani u ovim zapisima daju nadu da će se običaji Dalmatinske zagore, kolijevke hrvatske kulturne tradicije, očuvati zauvijek.

²⁷¹Preuzeto s: <http://hotspots.net.hr/> (26. lipnja 2020.)

Vlastiti zapisi, popis kazivača:

1. Ivan Bašić rođen 1953. u Lećevici.
2. Marija Čavka (djev. Bašić) rođena 1957. godine u Lećevici.
3. Anđelija Elez (djev. Rađa) rođena 1937. u Ogorju Donjem.
4. Jela Milić (djev. Čavka) rođena 1946. godine u Divojevićima.

Literatura

1. Alujević, Maja (2006). *O blagdanu svete Lucije*, EthnologicaDalmatica, Etnografski muzej Split, 2006., 107-112.
2. Asturić, Marina, *Veliki tjedan u bročanskoj-stonskoj kulturnoj baštini*, EthnologicaDalmatica, 26 (1). Split, 2019., 67-96.
3. Barać, Ivana, *Veliki tjedan u crkveno- pučkoj baštini širokobriješkoga kraja*, Croaticaet Slavica Iadertina, Odjel za kroatistiku i slavistiku, 10/2, Sveučilište u Zadru, Zadar, 2014. str. 375.-385.
4. Babić, Marko (2013). *Šutnja Velike subote. Služba Božja: liturgijsko-pastoralna revija*. str. 81.
5. Badurina, Anđelko (1990). *Leksikon ikonografije, liturgike i simbolike zapadnog kršćanstva*. Kršćanska sadašnjost, Zagreb.
6. Barlek, Josip (2006). *Uz križ stati - hrvatski Uskrs*, Podravski zbornik, No. 32, Etnografski muzej, Zagreb, 280-299.
7. Braica, Silvio (2004). *Božićni običaji*. EthnologicaDalmatica, Split,6-10.
8. Čapo Žmegač, Jasna (1998). *Etnografija: svagdan i blagdan hrvatskoga puka*, Matica hrvatska, Zagreb, str. 192.
9. Čapo Žmegač, Jasna (1993). *Hrvatski korizmno-uskrsni običaji u svjetlu teorije rituala prijelaza*. Institut za etnologiju i folkloristiku, Zagreb.
10. Dragić, Helena (2017). *Osobna imena motivirana imenima ranokršćanskih mučenica*, Croaticaet Slavica Iadertina, 13 (2), Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilište u Zadru, Zadar, 235.-252.
11. Dragić, Marko (2019). *Tijelovo u hrvatskoj katoličkoj crkveno-pučkoj kulturnoj baštini*, Crkva u svijetu, 54 (1), Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 59-81.
12. Dragić, Marko; Dragić, Helena (2019). *Sveti Ivan Krstitelj u hrvatskoj tradicijskoj baštini*, *Croaticaet Slavica Iadertina 15 (1)*. Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilište u Zadru, Zadar, 275-329.
13. Dragić, Marko (2018). *Štovanje sv. Antuna Padovanskoga u hrvatskoj crkveno-pučkoj baštini*. EthnologicaDalmatica 25 (1), Etnografski muzej Split, 37-53.
14. Dragić, Marko (2018). *Hrvatski tradicijski čestitarski ophodi, pohodi i običaji od Božića do Sveta tri kralja*, Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 214-219.
15. Dragić, Marko (2018). *Vile u tradicijskim pričama šibenskoga zaleđa*, *Suvremena pitanja*, časopis za prosvjetu i kulturu, XIII, 25, Mostar. 132-151.

16. Dragić, Marko (2017). Irudica u hrvatskome folkloru, *Croaticaet Slavica Iadertina*, 13 (1), Sveučilište u Zadru, Odjel za kroatistiku i slavistiku, Zadar. 135-155.
17. Dragić, Marko (2016). *Legende i svjedočanstva o čudotvornoj slici Gospe Sinjske*, *Croaticaet Slavica Iadertina* 12 (1), Sveučilište u Zadru, Odjel za kroatistiku i slavistiku, Zadar, str. 153-177.
18. Dragić, Marko (2016). *Sveti Marko evanđelist u kršćanskoj kulturnoj baštini Hrvata*, *Nova prisutnost: časopis za intelektualna i duhovna pitanja* 14 (2), Zagreb, 259.-281.
19. Dragić, Marko (2015). *Badnje jutro i dan u hrvatskoj tradicijskoj kulturi*, *Croaticaet Slavica Iadertina*, 10 (2), Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 399-435.
20. Dragić, Marko (2015). *Hrvatski panspermijski običaji, ophodi, obredi i divinacije u europskom kontekstu*, *Croaticaet Slavica Iadertina*, 11 (1). Zadar, str. 149-179.
21. Dragić, Marko (2015). *Silvestrovo u hrvatskoj tradicijskoj kulturi*, *Crkva u svijetu*, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, 50 (2), Split, 303-323.
22. Dragić, Marko (2015). *Sveti Nikola – biskup u hagiografskoj baštini Hrvata*, *EthnologicaDalmatica*, Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 5-42.
23. Dragić, Marko, (2015). *Veliki tjedan u crkveno-pučkoj baštini šibenskoga zaleđa*, *Titius*, 8, Filozofski fakultet Split, Split, 155-183.
24. Dragić, Marko (2014). *Ljubavne divinacije u kulturnoj baštini Hrvata, Bošnjaka, Srba i Poljaka*, *EthnologicaDalmatica*, 21 (1), Split, 103.-123.
25. Dragić, Marko (2014). *Starinske molitve u šibenskom zaleđu*, *Titius*, 6-7, Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 285-300.
26. Dragić, Marko (2013). *Mitski svijet Zagore u kontekstu europske mitologije*, *Kulturni sabor Zagore, Kultovi, mitovi i vjerovanja na prostoru Zagore*. Filozofski fakultet u Splitu - Odsjek za povijest i Sveučilište u Šibeniku, Split. 195-227.
27. Dragić, Marko (2013). *Sveti Juraj u tradicijskoj baštini Hrvata*, *Croaticaet Slavica Iadertina*, 9 (1), Odjel za kroatistiku i slavistiku Sveučilišta u Zadru, Zadar, 269-313.
28. Dragić, Marko (2013). *Dušni dan u hrvatskoj katoličkoj baštini*, *Obnovljeni život*, časopis za filozofiju i religijske znanosti, 68 (3), Filozofsko-teološki institut Družbe Isusove, Zagreb, 417.- 426.
29. Dragić, Marko (2013). *Velike poklade u folkloristici Hrvata*, *Croaticaet Slavica Iadertina*, 8 (1), Zadar, 155-188.
30. Dragić, Marko (2012-2013). *Svi sveti u hrvatskoj kulturnoj baštini*, *Radovi Hrvatskoga društva za znanost i umjetnost*, XIV-XV, Sarajevo. str. 71.-80.

31. Dragić, Marko (2010). *Badnja noć u folkloristici Hrvata*, *Croaticaet Slavica Iadertina* 6, Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 229-264.
32. Dragić, Marko (2010). *Duhovna baština Hrvata u šibenskom zaleđu*. Godišnjak Titius: godišnjak za interdisciplinarna istraživanja porječja Krke, 3 (3), 123-174.
33. Dragić, Marko (2010). *Svijeća u kulturnoj baštini Hrvata*, *Crkva u svijetu*, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, 45 (4). Split, 467-488.
34. Dragić, Marko (2009). *Spasovo u hrvatskoj tradicijskoj baštini*, *Crkva u svijetu*, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, 44 (3), Split, 205.-228.
35. Dragić, Marko (2008). *Drvo badnjak u kršćanskoj tradicijskoj kulturi*, *Crkva u svijetu*, 43 (1), Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, str. 67-91.
36. Dragić, Marko (2008). *Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti*, Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split.
37. Dragić, Marko (2008). *Advent u liturgiji i narodnoj kulturi Hrvata*, *Crkva u svijetu*, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, 43 (3). Split, 414-440.
38. Dragić, Marko (2007). *Sveta tri kralja u hrvatskoj tradiciji*, *Crkva u svijetu*, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, 42 (1), Split, 96-117.
39. Ivanković, Ante (2007). *Prezimana općine Lećevica*. Split: Majumi.
40. *Jeruzalemska Biblija: Stari i Novi zavjet s uvodima i bilješkama iz 'La Bible de Jérusalem'* (2004). Ur: Duda, B., Fućak, J., Rebić, A. Kršćanska sadašnjost, Zagreb.
41. Jurilj, Zorica, *Korizma i uskrs u Hercegovačkoj crkveno-pučkoj baštini*. *EthnologicaDalmatica*, vol. 25, br.1, 2018. 5-35.
42. Kekez, Josip (1986). *Usmena književnost*. U: *Uvod u književnost*, IV. Poboljšano izdanje. Ur: Zdenko Škreb, Ante Stamać. Globus, Zagreb, str 133.
43. Kelava, Josipa. 2019. Korizmeno-uskrsni običaji u Posušju, *Bosna franciscana*, 50. Sarajevo: Franjevačka teologija, 263-292.
44. Kelava, Josipa. 2018. Mitske predaje posušškoga kraja, *Bosna franciscana*, 48. Sarajevo: Franjevačka teologija, 279-294.
45. Kelava, Josipa. 2018. Božićno razdoblje u tradicijskoj baštini posušškoga kraja. *Croaticaet Slavica Iadertina*, 13 (1). Zadar: Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru. 157-171.
46. Kelava, Josipa. 2017. Badnjica u kulturnoj baštini posušškoga kraja. *EthnologicaDalmatica*, 24 (1). Split: Etnografski muzej, 5-21.
47. Kelava, Josipa. 2016. Advent u tradicijskoj kulturi posušškoga kraja, *Motrišta*, 92. Mostar: Matica hrvatska Mostar, 62-72.

48. Kulišić, Špiro (1979). *Stara Slavenska religija u svjetlu novijih istraživanja posebno balkanoloških*, Sarajevo, str. 139.
49. Marasović-Alujević, Marina (1985). *Hagionimi srednjovjekovnog Splita*, Starohrvatska prosvjeta, vol. 3, br. 15, Split, 290-296.
50. Miličević, Josip. (1975). Narodni život i običaji na otoku Braču. *Narodna umjetnost*, 11/12 (1), 399 – 460.
51. Miličević, Josip (1967). *Narodni običaji i vjerovanja u Sinjskoj krajini*. U: *Narodna umjetnost: hrvatski časopis za etnologiju i folkloristiku*, vol. 5. i 6., br. 1., 472-498.
52. Muzur, Amir; Škrobonja, Ante (2009). *Sveci zaštitnici glave i zaštitnici od glavobolje u kršćanskoj tradiciji*, Katedra za obiteljsku medicinu, Medicinski fakultet Sveučilišta u Rijeci, Rijeka, 176-177.
53. Oberški, Janko (2005). *Biblijska povijest Staroga i Novoga zavjeta*, Marjan tisak, Split, 206-207.
54. Vukosav, Branimir (2011). *Geografsko ime Zagora i njegova pojavnost na područjima dalmatinskoga zaleđa u odabranom novinskom mediju*, Odjel za geografiju, Sveučilište u Zadru, str. 261.

Mrežni izvori:

- <http://hjp.znanje.hr/>
- <http://www.zupa-sveti-nikola.hr/>
- <https://www.vjeraidjela.com>
- <https://www.bitno.net/>
- <https://narodni.net/>
- <https://www.xn--rjenik-k2a.com/>
- http://www.vid.hr/zupavid/zupa_vid.htm
- <http://laudato.hr/>
- <https://www.dalmacijadanas.hr/>
- <https://www.compas.com.hr/>
- <http://ktabkbih.net/>
- <https://hu-benedikt.hr/>
- <http://hotspots.net.hr/>

Sažetak

TRADICIJSKA DUHOVNA KULTURNA BAŠTINA U ZAGORI

U ovom su radu navedeni i opisani blagdani koji se unutar crkvene godine štuju diljem Dalmatinske zagore, nekadašnji način života njezinih stanovnika te naposljetku priče iz mitskog svijeta. Početak rada posvećen blagdanima tijekom godine započinje adventom, a uključuje sve velike svetkovine do Dušnog dana. U tom su poglavlju također prikazani narodni običaji vezani za navedene blagdane, kao i molitve upućene svecima za njihovih spomendana. U nastavku rada govori se o životu stanovnika Zagore tijekom 20. stoljeća gdje se pritom opisuju i različiti običaji od kojih se, nažalost, većina nije očuvala do današnjih dana. Posljednje je poglavlje rada posvećeno legendama u kojima glavnu ulogu imaju vile, mitološka bića kojasa dio mnogobrojnih usmenih predaja, te praznovjerjima. Na kraju rada nalazi se rječnik s objašnjenjima svih pojmova koji se spominju i kojima se stanovnici Zagore i dandanas koriste. Svi navedeni blagdani i narodni običaji dio su tradicije i kulturne baštine Dalmatinske zagore, potrebno ih je negovati kako bi i dalje ostali očuvani za nove generacije koje dolaze.

Ključne riječi: blagdani, Dalmatinska zagora, običaji, mitološka bića, tradicija

Abstract

TRADITIONAL SPIRITUAL CULTURAL HERITAGE IN ZAGORA

The thesis represents the mythical world stories and the former way of living, accompanied by the description of feasts of the Church year celebrated in Zagora. The initial part of the thesis related to holidays occurring during the whole year starts with Advent, including all the significant festivities until All Souls' Day. Folk customs regarding these celebrations as well as prayers directed to saints are also represented in this chapter. The following part talks about life of Zagora people through the 20th century where a big part of many different customs described here is not preserved. The last chapter is dedicated to superstitions and legends about fairies, mythological creatures, being a part of many oral traditions. At the end of the thesis, there's a dictionary with an explanation of all terms that have been used. All specified celebrations and folk customs are a part of tradition and cultural heritage of Dalmatian zagora, therefore they need to be preserved in order to be protected for the future generation.

Keywords: feasts, Dalmatian zagora, customs, mythological creatures, tradition

Obrazac A.Č.

SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

kojom ja Ana Čavka, kao pristupnik/pristupnica za stjecanje zvanja magistra/magistrice hrvatskog i talijanskog jezika, izjavljujem da je ovaj diplomski rad rezultat isključivo mogega vlastitoga rada, da se temelji na mojim istraživanjima i oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio diplomskoga rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da nije prepisan iz necitiranoga rada, pa tako ne krši ničija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio ovoga diplomskoga rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Split, 8. srpnja 2020.

Potpis

Izjava o pohrani završnog/diplomskog rada (podertajte odgovarajuće) u Digitalni repozitorij Filozofskog fakulteta u Splitu

Student/ica: Ana Čavka
Naslov rada: Tradicijska duhovna kulturna baština u Zagori
Vrsta rada: diplomski rad
Mentor/ica rada: prof. dr. sc. Marbo Dragić
Komentor/ica rada: doc. dr. sc. Lucijana Armanda Šundov, dr. sc. (asistent) Nikola Sunara

Ovom izjavom potvrđujem da sam autor/autorica predanog završnog/diplomskog rada (zaokružite odgovarajuće) i da sadržaj njegove elektroničke inačice u potpunosti odgovara sadržaju obranjenog i nakon obrane uređenog rada. Slažem se da taj rad, koji će biti trajno pohranjen u Digitalnom repozitoriju Filozofskoga fakulteta u Splitu i javno dostupnom repozitoriju Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu (u skladu s odredbama *Zakona o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju*, NN br. 123/03, 198/03, 105/04, 174/04, 02/07, 46/07, 45/09, 63/11, 94/13, 139/13, 101/14, 60/15, 131/17), bude:

- a) rad u otvorenom pristupu
b) rad dostupan studentima i djelatnicima Filozofskog fakulteta u Splitu
c) široj javnosti, ali nakon proteka 6 / 12 / 24 mjeseci (zaokružite odgovarajući broj mjeseci).
(zaokružite odgovarajuće)

U slučaju potrebe (dodatnog) ograničavanja pristupa Vašem ocjenskom radu, podnosi se obrazloženi zahtjev nadležnom tijelu u ustanovi.

Split, 8. srpnja 2020.

Potpis studenta/studentice: